

Stockholms
stad

Social hållbarhet i Fokus Skärholmen

Nycklar för det lokala behovet

stockholm.se

Social hållbarhet i Fokus Skärholmen

Nycklar för det lokala behovet

Utgivare: Skärholmens stadsdelsförvaltning

Kontaktperson: Sara Heppling Trygg

Diarienummer: 3./770-2017

Konsult:

Carlos Rojas, Sweden Research

Denna rapport och vad du kan hitta i den

Fokus Skärholmen är ett stadsutvecklingsprojekt som berör Skärholmens stadsdelar och involverar flera av Stockholms stads förvaltningar och allmännyttiga bolag såväl som privata bolag.

Inom ramen för Fokus Skärholmen är social hållbarhet prioriterat och arbetet med att konkretisera detta pågår. Sedan tidigare har stadsbyggnadsprinciper med bäring på social hållbarhet tagits fram, och den här rapporten utgör underlag för arbetet med social hållbarhet utifrån det lokala perspektivet.

Denna rapport innehåller sju nycklar för arbetet med social hållbarhet utifrån det lokala perspektivet och en redogörelse för vad som ligger till grund för dessa. Nycklarna och riktlinjerna för dessa har tagits fram utifrån tidigare rapporter och underlag från Hållbarhetskommissionen, Lokalt utvecklingsprogram för Skärholmen 2017-2022 och utifrån en kunskapsinhämtande process specifik för detta arbete.

Den kunskapsinhämtande processen som ligger till grund för rapporten har bestått av en fördjupningsstudie där 186 personer i Skärholmens stadsdelsområde har intervjuats och workshopar där aktörer med en roll inom Fokus Skärholmen analyserat insikterna från fördjupningsstudien och situationen i stadsdelarna i stort. Kunskapen som dessa moment genererat redovisas i bilaga 1 och 2.

Efter innehållsförteckningen följer en utförligare beskrivning av arbetets bakgrund och syfte och en beskrivning av processens gång. Därefter följer beskrivningar av nycklarna och riktlinjerna för arbetet med de sju olika aspekterna av social hållbarhet som är prioriterade, var för sig.

Innehåll

Denna rapport och vad du kan hitta i den	3
Bakgrund och syfte	5
Processen i fyra steg.....	7
Nycklar för arbetet med social hållbarhet i Fokus Skärholmen.....	11

Prioriterade områden och nycklar för att arbeta med dessa inom

Fokus Skärholmen	12
Flickors och kvinnors tillgång till de offentliga rummen	13
Barn och ungas aktivitet inom kultur och idrott	15
Sysselsättningsgraden bland 16- till 29-åringar	18
Föräldrars val att låta sina barn få på förskola	22
Boende och stadsmiljö möter lokala behov	25
Tryggheten i Vårberg	31
Delaktighet och kunskap	35
Referenser	38

Bilaga 1: Insikter från fördjupningsstudiens intervjuer

Bilaga 2: Slutsatser från workshopar med aktörer inom Fokus Skärholmen

Bakgrund och syfte

Fokus Skärholmen är namnet på ett stadsutvecklingsprojekt som kretsar kring bostadsbyggande i Vårberg, Skärholmen, Sättra och Bredäng. Det är ett profilprojekt för social hållbarhet. Uppdraget innebär att särskilt synliggöra och implementera de aspekter inom stadsbyggandet som är betydelsefulla för en socialt hållbar stad. Fokus för detta är sex prioriterade områden som understryks i Lokalt utvecklingsprogram för Skärholmen 2017-2022 (LUP), samt ett område som av Hållbarhetskommissionen valts ut som prioriterat i alla Stockholms stads stadsdelar – delaktighet.

Det som prioriterats i Skärholmens lokala utvecklingsprogram är flickors och kvinnors tillgång till de offentliga rummen, barn och ungas aktivitet inom kultur och idrott, sysselsättningen bland 16- till 29-åringar, tryggheten, boende- och stadsmiljö samt föräldrars val att låta sina barn gå på förskola. För samtliga prioriteringar gäller att även om majoriteten av de berörda invånarna i stadsdelsområdet har den av Stockholm stad önskvärda situationen, så är andelen lägre än i andra delar av staden. I Vårberg är andelen som har den önskade situationen också lägre än i Skärholmen, Sättra och Bredäng.

Avsikten med arbetet för social hållbarhet enligt denna rapport är alltså att stärka ovanstående prioriterade områden i Skärholmens stadsdelar, i synnerhet i stadsdelen Vårberg. En process i flera steg har föranlett förslagen om hur arbetet ska se ut för att få effekt just inom ramen för stadsutvecklingsprojektet Fokus Skärholmen.

I ett första skede har prioriteringarna från Skärholmens lokala utvecklingsprogram förankrats och diskuterats under fyra workshoptillfällen där förvaltningar och aktörer som har eller kommer att ha en roll inom Fokus Skärholmen var inbjudna. På dessa workshoptillfällen samlades också frågor in, som de deltagande aktörerna skulle vilja fördjupa sin kunskap och förståelse inom.

Utifrån frågorna och den befintliga kunskapen, började en kartläggning av vilken kunskap som behövdes för att kunna identifiera möjliga sätt att arbeta för att stärka den sociala hållbarheten i samband med Fokus Skärholmens processer. En arbetsgrupp utformade sedan en fördjupningsstudie där invånare och verksamma i Skärholmens stadsdelar skulle intervjuas. Särskilt grupper som i mindre utsträckning tenderar att delta i enkätundersökningar och medborgardialoger söktes upp, grupper som dessutom i det här fallet var målgrupper för arbetet med det lokala utvecklingsprogrammet: arbetssökande, barn och unga och föräldrar till barn i förskoleålder.

Fördjupningsstudien omfattar personliga intervjuer med 186 personer i Skärholmens stadsdelar, med en tyngdvikt på Vårberg. Resultaten och insikterna från fördjupningsstudien har sedan bearbetats och analyserats vid fem workshoptillfällen, till vilka de förvaltningar och externa aktörer som berörs av Fokus Skärholmen bjöds in, liksom en del av de intervjuade och andra aktörer från civilsamhället. Denna analys har, tillsammans med fördjupningsstudien, inledande workshoppar och tidigare material, forskning och rapporter framtagna av Skärholmens stadsdelsförvaltning, Stockholms stad och Hållbarhetskommissionen, varit grund för att utforma och konkretisera arbetet för social hållbarhet i Fokus Skärholmen kopplat till de lokala behoven.

Fokus Skärholmen rymmer flera andra processer som avser uppnå mål om social hållbarhet. Fler kommer också att tillkomma. Detta är ett prioriterat underlag för de inblandade förvaltningarna och aktörerna att använda sig av i arbetet med social hållbarhet inom Fokus Skärholmen, men det är viktigt att inte stanna vid detta utan löpande ta del av pågående processer och ny kunskap.

Den här rapporten redogör för de förslag som utkristalliserats i just denna process rörande hur arbetet med social hållbarhet inom Fokus Skärholmen kan se ut. I bilagorna 1 och 2 återfinns fördjupningsstudien och en sammanställning av det som framkom vid de workshoptillfällen för analys och bearbetning som följde.

Innan redogörelsen följer en mer detaljerad redovisning av processen som helhet.

Processen i fyra steg

Hållbarhetskommissionens arbete och kartläggningen i Skillnadernas Stockholm, utgjorde underlaget för Skärholmens lokala utvecklingsprogram. Arbetet med social hållbarhet inom ramen för Fokus Skärholmen startade med att arbetsgruppen tog vara på de prioriteringar som gjorts i programmet. Mindre ändringar i formuleringen av prioriteringarna gjordes för att passa den kommande processen:

Flickors och kvinnors tillgång till de offentliga rummen

Barn och ungas aktivitet inom kultur och idrott

Sysselsättningsgraden bland 16- till 29-åringar

Föräldrars val att låta sina barn gå på förskola

Boende och stadsmiljöer för lokala behov

Tryggheten i Vårberg

Delaktighet och kunskap

Steg 1

Inledande workshoppar och formulering av intervjufrågor

Det första steget i arbetsprocessen var att bjuda in så många som möjligt av de personer från förvaltningarna, byggaktörerna, kommunala bolag och externa konsulter, arkitekter och föreningar som på något sätt hade en roll i Fokus Skärholmen och de projekt som skulle komma.

Inbjudan innehöll två delar:

- Inbjudan att delta i någon av fem workshoppar som stadsdelsförvaltningen anordnade.
- Inbjudan att formulera frågor som förvaltningen eller aktören hade, kopplat till de prioriterade områdena för social hållbarhet.

Workshopformatet och den metod som användes valdes för att åstadkomma en gemensam förankring inför det kommande arbetet med social hållbarhet. Det byggde på en workshopform som

öppnade för semistrukturerade samtal, där idéer som kunde ha positiv effekt på den sociala hållbarheten diskuterades parallellt med potentiellt kontraproduktiva idéer.

Interaktionen mellan deltagarna föranleddes av en presentation av Stockholms stads och Skärholmens stadsdelsförvaltnings arbete med social hållbarhet och de prioriteringar som finns i Skärholmens lokala utvecklingsprogram.

På workshopen presenterades också steg 2: en fördjupningsstudie där invånare och verksamma i stadsdelarna som direkt berörs av de prioriterade områdena, till exempel arbetssökande, skulle bli intervjuade. På workshopen, liksom mejlledes tidigare, fick deltagarna möjlighet att formulera frågor som de skulle vilja ställa till intervjupersonerna.

Steg 2

Intervjuer med boende och verksamma i stadsdelarna

Totalt 76 frågor formulerades av tjänstepersoner och inblandade aktörer. Några av dem togs ordagrant till det frågeformulär som utformades till fördjupningsstudien, ytterligare några blev underlag för frågor som fick nya formuleringar. Frågeformuläret utformades för att just fördjupa och nyansera aspekter som var relevanta för de prioriterade områdena och för det kommande byggandet av hus och utemiljöer inom ramen för Fokus Skärholmen.

Frågeformuläret användes sedan vid intervjutillfällen med totalt 186 personer som bodde i stadsdelarna eller hade delar av sin vardag i stadsdelarna (till exempel som elev i en skola). Majoriteten av intervjuerna genomfördes i Vårberg, då det är en särskilt prioriterad stadsdel i Skärholmens lokala utvecklingsprogram. De intervjuade valdes också ut då de tillhörde en grupp med direkt koppling till de prioriterade områdena: de var arbetssökande upp till 29 år, barn som var med i föreningar och barn som inte var det och föräldrar till barn i förskoleålder. Samtliga fick frågor rörande trygghet och tankar kring platser i stadsdelarna, de som finns idag och platser de skulle vilja se, samt tankar kring de framtida husen och bostäderna. Resultaten analyserades sedan också för att urskilja skillnader mellan flickor och pojkar, kvinnor och män. Vad gäller frågor utifrån det lokala utvecklingsprogrammet ställdes dessa enligt följande: Frågor kring sysselsättning ställdes bara till arbetssökande, frågor om förskolan bara till föräldrar och frågor kring barns aktivitet inom kultur och idrott bara till barn och unga.

Huvudsyftet med intervjuerna var att få ett kompletterande material med insikter från invånare i stadsdelarna och målgrupperna i det lokala utvecklingsprogrammet. Materialet kompletterar befintlig statistisk kunskap och tidigare medborgardialoger och barnkonsekvensanalyser. De grupper som söktes upp tenderar att i mindre grad delta i dialoger, undersökningar och vara involverade i planeringen i stadsdelarna. I Hållbarhetskommisionens rapport *Medborgare med mandat* skriver rapportförfattaren att ”det oftast är de mest insatta, värtaliga och kritiska som deltar (Hansson & Hallberg, 2011). Det blir därför viktigt att, vid planerandet av en dialog, identifiera vilka målgrupper som är mest angelägna att involvera i dialogen samt även hur dessa på bästa sätt kan nås.”

Ytterligare en effekt av intervjuerna och att de genomfördes med en kvalitativ metod, blev att de samlade insikterna genererade ett behov av kompletterande statistik. Två sådana exempel är statistiken om förskolebarns inskrivningsgrad i olika stadsdelar och jämförelsen mellan hushållsstorlekar och bostadsstorlekar. I intervjuerna framkom insikter som visade på behovet av att göra en fördjupad analys av statistiken, som ledde till en bättre förståelse för situationen och vilka lösningar som kunde svara mot den.

En viktig del av processen blev den kompetensutveckling som en grupp anställda på Skärholmens stadsdelsförvaltning genomgick tre halvdagar. Utbildningen täckte processledning och användning av kvantitativa metoder för att genomföra intervjustudier. Personalen som genomgick utbildningen deltog sedan i arbetet med fördjupningsstudien, vilket möjliggjorde studiens omfattning och adderade kompetens till Stockholms stads organisation.

Steg 3

Analysworkshopar

När insikterna från fördjupningsstudien var sammanställda, presenterades en sammanfattning av dessa på fem nya workshopar. Till dessa blev de som tidigare bjudits in inbjudna på nytt. Även nya aktörer och personer tillkom på listan över inbjudna.

”Analysworkshop” blev namnet på detta tillfälle, som hade för avsikt att analysera insikterna från fördjupningsstudiens intervjuer. Målet var att komma närmare hur det konkreta arbetet med de prioriterade områdena för social hållbarhet skulle te sig, och hur det skulle omsättas i praktiken inom ramen för Fokus Skärholmen.

Varje workshoptillfälle hade ett av de prioriterade områdena som tema, men behandlade också de generella delarna kring byggnation, utemiljöer, delaktighet och trygghet.

Steg 4

Framtagande av nycklar

Det sista steget var att arbetsgruppen med samtliga underlag som grund ringade in en nyckel för varje prioriterat område. En nyckel avser leda till en förbättrad situation inom det prioriterade området. En central utgångspunkt under processen, som underströks när nycklarna definierades, var att alla inblandade aktörer alltid kan göra något inom alla områden av social hållbarhet. Förstås givet då att vissa kan göra mer på vissa områden, beroende på vad det är för aktör.

Utifrån Hållbarhetskommisionens rapport, Lokalt utvecklingsprogram för Skärholmen 2017-2022, de inledande workshoparna, fördjupningsstudiens intervjuer och de avslutande analysworkshoparna definierades nycklar för varje prioriterat område. Nycklar för arbetet med social hållbarhet utifrån lokala behov, inom ramen för Fokus Skärholmen.

Nycklar för arbetet med social hållbarhet i Fokus Skärholmen

Det som följer i detta avsnitt är en kort beskrivning av *en* huvudsaklig nyckel att arbeta med inom vart och ett av de områden som är prioriterade inom ramen för Fokus Skärholmens processer. En nyckel avser leda till en förbättrad situation inom det prioriterade området. Utöver denna nyckel anges också ytterligare förslag som kan leda till en förbättrad situation.

För varje nyckel finns fler än en handling eller insats. Det finns alltid något som berör Stockholms stads aktörer och något som berör markanvisade eller på annat vis upphandlade aktörer inom Fokus Skärholmen.

Utgångspunkten har under hela processen varit att inom varje prioriterat område, kan varje aktör göra något och att olika aktörer kan göra olika mycket inom olika områden. Begreppet nyckel är valt för att illustrera att inblandade aktörer alltid kan göra något för att vrida alla nycklar en bit åt rätt håll, även om olika aktörer kan vrida olika nycklar olika mycket.

Principer som varit vägledande under utformandet av nycklarna har varit att arbetet och det som det leder till ska vara önskat av invånarna, genomförbart av inblandade aktörer och långsiktigt hållbart. Med långsiktigt hållbart menas i det här sammanhanget att arbetet med nyckeln *ska* vara ett åtagande under de år som aktören är del av en process inom Fokus Skärholmen – exempel på det kan vara tidsperioden som omfattar byggandet av ett bostadskvarter eller utformandet av en ny verksamhet som Stockholms stad förvaltar. Det *bör* också finnas en avsikt att vid processens slut upprätthålla arbetet för social hållbarhet. Det kan då vara med nycklar som använts under processen eller nya som utformas med tillskansad erfarenhet i bagaget.

Varje nyckel för arbetet med social hållbarhet ger primärt effekter inom det område där den är listad, men påverkar också andra faktorer positivt.

Då Vårberg är den stadsdel som har lägst statistiska värden vad gäller de prioriterade områdena för arbetet med social hållbarhet, är det värdefullt att när så är möjligt rikta arbetet eller insatserna till just den stadsdelen.

Prioriterade områden och nycklar för att arbeta med dessa inom Fokus Skärholmen

<i>Prioriterat område</i>	<i>Nyckel</i>
Flickors och kvinnors tillgång till de offentliga rummen	Flickor och kvinnor boende i stadsdelarna involveras i planeringen av byggnation och utemiljöer
Barn och ungas aktivitet inom kultur och idrott	Aktiviteter i de offentliga rummen sker i samverkan mellan lokala aktörer och aktörer verksamma i stadsbyggnadsprocesserna.
Sysselsättningsgraden bland 16- till 29-åringar	Aktörer med verksamhet i stadsdelarna rekryterar boende i stadsdelarna
Föräldrars val att låta sina barn gå på förskola	Föräldrar till barn i förskoleålder får information om förskolan
Boende och stadsmiljöer för lokala behov	Bostäder med fyra eller fler rum utöver kök byggs och nybyggda bostäder görs tillgängliga för befintliga invånare i första hand
Tryggheten i Vårberg	Aktiviteter som har positiv effekt på den upplevda tryggheten genomförs
Delaktighet och kunskap	Systematisera arbetssätt för delaktighet som genererar kunskap om stadsdelsområdet

Flickors och kvinnors tillgång till de offentliga rummen

I fördjupningsstudiens intervjuer uttrycker flickor och kvinnor en starkare känsla av obehag inför platser och situationer då män är samlade i grupp och få kvinnor är i närheten. Om det finns en upplevelse av att dessa män är påverkade av alkohol eller droger adderar det till den upplevda oron.

Till skillnad från de intervjuade pojkarna och männen, tar flickor och kvinnor oftare upp en känsla av att vara tittade på i offentliga miljöer som något som skapar oro eller obehag hos dem. Forskning i frågan om kvinnors trygghet i offentliga rum visar på att dessa upplevelser är vanliga i urbana miljöer.

Olika specifika platser, ytor och utrymmen av olika karaktär tas upp av de intervjuade flickorna och kvinnorna som platser där detta oftare uppstår.

I intervjuerna och i den analysprocess som följde, liksom i befintlig forskning (till exempel Listerborn 2007), är ett återkommande förslag för att minska antalet otrygga platser i ett område, att fler flickor och kvinnor deltar och blir lyssnade till i planeringsprocessen.

Genom att flickor och kvinnor blir involverade i planeringsprocesser när hus och utemiljöer ska byggas, får de ansvariga insikter om lokala förhållanden och specifikt flickors och kvinnors lokala förhållanden. De kan också få veta om delar av deras plan kan upplevas skapa trygghet respektive otrygghet för flickor och kvinnor. Om de ansvariga för planeringen förbinder sig till att träffa en referensgrupp med flickor en gång och en referensgrupp med vuxna kvinnor en gång, kan det också resultera i att de ser behov av att träffas fler gånger.

En ytterligare dimension tillkommer om de ansvariga för planeringen dessutom tar del av befintlig kompetens och erfarenheter från Stockholms stads tekniskt kunniga i frågan om att planera byggnation och utemiljöer för att flickor och kvinnor ska känna samma tillgång till dessa som män.

Flera av Hållbarhetskommisionens rapporter nämner behovet av att ta särskild hänsyn till kvinnors upplevelse av de offentliga rummen och stärka denna genom att ta del av kvinnors perspektiv på dem. I

exempelvis *Staden där vi möts* (2016) konstateras "... att kunna röra sig fritt och tryggt i staden är en demokratisk rättighet för både kvinnor och män, unga och gamla, och det behövs därför nya metoder och kompetenser inom stadsplaneringen. Betydelsen av att lyfta fram vardagslivets berättelser för en tryggare och mer jämställd stadsplanering betonas till exempel av forskaren Carina Listerborn." Även *Stad i samverkan* (2016) understryker vikten av att ta särskild hänsyn till kvinnor i planeringsarbetet: "Kvinnor utan akademisk utbildning är till exempel relativt sett underrepresenterade bland dem som är aktiva inom civilsamhället."

Nyckeln till att stärka flickors och kvinnors tillgång till de offentliga rummen, är att involvera flickor och kvinnor i planeringen av byggnation och utemiljöer.

- Stockholms stad bör utveckla en kontaktyta där flickor och kvinnor i Skärholmens stadsdelar anmäler sitt intresse, om de vill stödja planerare, arkitekter, konsulter och byggbolag att utveckla en stadsmiljö som flickor och kvinnor känner samma tillgång till som män. Detta bör då ske både på inbjudan och uppsökande, för att få en bättre representativitet bland de som väljer att vara med. Kontaktytan bör också användas av Stockholms stads förvaltningar.

- Stockholms stads planerare liksom de byggaktörer som blir markanvisade inom Fokus Skärholmen bör använda sig av en referensgrupp med minst fem flickor och en med minst fem kvinnor i sina planeringsprocesser. Referensgrupperna sätts samman och tilldelas från Stockholms stads skapade kontaktyta enligt ovan.

Ytterligare förslag på insatser för att stärka flickors och kvinnors tillgång till de offentliga rummen:

- De bolag som är inblandade i stadsplaneringsprocesser kan också bjudas in av Stockholms stad till föredrag där stadens områdesstrateger förmedlar sin befintliga tekniska erfarenhet och kompetens kring hur flickor och kvinnor kan känna samma tillgång som män till de offentliga rummen.

Barn och ungas aktivitet inom kultur och idrott

När de som blivit intervjuade i fördjupningsstudien pratar om vad för nytt de skulle vilja se i stadsdelarnas utemiljöer, är det i regel platser för olika aktiviteter. De intervjuade lyfter också ett ökat antal organiserade aktiviteter som något som skulle få dem att vistas mer i de offentliga rummen. Ett ökat antal människor, blandade vad gäller ålder och kön, lyfter också de intervjuade som något som skulle stärka känslan av trygghet. Befintliga aktiviteter som de känner till, som Torsdagsklubben, lyfter både barn och vuxna som uppskattade.

I Skärholmens stadsdelar, liksom i Stockholms stad i stort, är barnen i mellanstadieålder mer aktiva på sin fritid inom både kultur och idrott, än barnen som går på högstadiet. I intervjuerna med barn i årskurs fem och sex uppger de ökad belastning vad gäller läsläsning som ett skäl till att färre fortsätter vara medlemmar i föreningar i högstadiet.

Barnen i Skärholmen idrottar mer på egen hand och besöker också oftare simhall och bibliotek, jämfört med områden i Stockholms stad där invånarna har högre inkomster. Barnen i Skärholmen idrottar å andra sidan mindre i organiserad form, jämfört med barn i områden där invånarna har högre inkomster. I Skärholmen är också färre inskrivna på kulturskolan. Vad gäller nyttjandet av möjligheten till organiserad kulturaktivitet, som kulturskolans kurser, och användandet av biblioteken, gäller i hela Stockholm att flickor är överrepresenterade jämfört med pojkar i samma stadsdel. Pojkar ägnar sig mer åt fysiska aktiviteter, både organiserat och på egen hand.

Besökt simhall minst en gång i veckan, mellanstadiet

Område	Pojkar, %	Flickor, %
Totalt	28	26
Bromma	16	11
Norrmalm	22	18
Östermalm	31	23
Spånga/Tensta	40	43
Farsta	18	29
Enskede	20	27
Skärholmen	33	32
Rinkeby/Kista	47	39

Källa: Elofsson & Åkesson 2016. Stockholms stad/Ung livsstil Nr 20: 10, tabell 3.

Med i en förening, mellanstadiet

Område	Pojkar, %	Flickor, %
Totalt	78	67
Bromma	89	86
Norrmalm	90	82
Östermalm	90	80
Farsta	68	60
Enskede	76	64
Spånga/Tensta	74	65
Skärholmen	76	51
Rinkeby/Kista	65	39

Källa: Elofsson & Åkesson 2016. *Stockholms stad/Ung livsstil Nr 20: 19, tabell 11.b*

Att det sker aktiviteter i de offentliga rummen – både inomhus och utomhus – är också sådant som både forskning, de intervjuade i fördjupningsstudien och de inblandade aktörerna ser ökar känslan av trygghet. Aktiviteten bidrar till en ökad blandning av människor och känslan av liv på platsen, i kontrast till känslan av tomhet på platser som upplevs otrygga.

Genom att upprätta ett register där föreningar och andra civila aktörer kan registrera förslag på aktiviteter de kan genomföra till en given kostnad, förenklas för byggbolagen som blir markanvisade att hitta en aktivitet att investera i för att stärka den sociala hållbarheten i sitt område. Då det är flera markanvisningar som sker inom varje stadsdel, kan ett sådant system säkerställa att det sker ett antal aktiviteter ett antal dagar under året.

Aktiviteterna leder också till att byggbolag, som ibland också blir hyresvärd, inleder en kontakt med en förening eller civil aktör, som kan leda till fler framtida samarbeten.

Utöver allt detta blir förstås aktiviteterna i de offentliga rummen en möjlighet för föreningarna att visa upp sig för stadsdelens invånare, väcka intresse och attrahera nya medlemmar.

Hållbarhetskommisionens rapport *Staden där vi möts* (2016) behandlar frågan om aktiviteter i de offentliga miljöerna och dess vikt: "Livlighet och frekvent användning av gemensamma platser bidrar till trygga och attraktiva stadsmiljöer." Och vad gäller dess potentiella vikt för att öka aktiviteten bland barn menar forskarna bakom Stockholms stads rapport *Ungas livsstil i låg- och högstatusområden* (2014) att det är "...viktigt att även här notera att det knappast bland ungdomar i lågstatusområdena finns ett avståndstagande mot fysisk aktivitet. Även här kan det alltså handla om att bryta ner barriärer."

Nyckeln till att stärka barn och ungas aktivitet inom kultur och idrott, är att aktiviteter sker i de offentliga rummen i samverkan mellan lokala aktörer och aktörer verksamma i stadsbyggnadsprocesserna:

- Stockholms stad bör skapa ett register där föreningar och andra lokala, civila aktörer beskriver aktiviteter de har möjlighet att organisera i de offentliga rummen, och till vilken kostnad. Det kan vara evenemang, tävlingar, prova på-verksamhet eller annat och målgrupperna kan vara barn, vuxna, eller både och.
- De byggaktörer och bolag som arbetar med byggande eller stadsutveckling inom Fokus Skärholmen bör vara med och finansiera aktiviteter som ska ske i de offentliga rummen minst en gång per år. De kan välja bland aktiviteter ur registret eller tillfråga en lokal aktör om en annan aktivitet.

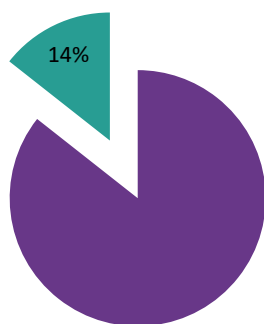
Ytterligare förslag på insatser för att stärka barn och ungas aktivitet inom kultur och idrott:

- Skolorna i stadsdelarna kan från och med årskurs sex stödja eleverna som är medlemmar i en förening. Det behöver inte vara något som tar mycket tid i anspråk, utan kan vara att en del av någon lektion prata om vardagsplanering – hur kan människor organisera sin tillvaro för att hinna med både fritidsaktiviteter, familj, vänner och studier/arbete?
- Föreningar med sin medlemsbas i Skärholmens stadsdelar kan prioriteras vid tilldelning av tider på idrottsanläggningar och i lokaler.

Sysselsättningsgraden bland 16- till 29-åringar

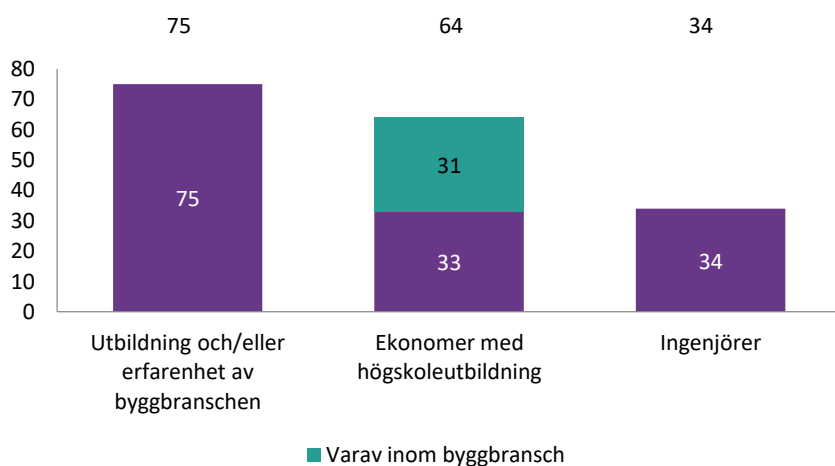
Första januari 2017 var 7633 av invånarna i Skärholmens stadsdelar mellan 16 och 29 år. Av dessa var 14 procent inskrivna på Arbetsförmedlingen i juli samma år, drygt 1000 personer. Att dessa kommer i arbete är prioriterat och flera av de intervjuade som var arbetsökande ser en kommande stadsutvecklingsprocess som en möjlighet att närma sig arbetsmarknaden. Både genom möjligheter till sysselsättning i involverade bolag, och i och med tillväxten som befolkningsökningen kan innebära. I analysworkshoparna som ägde rum under våren visade flera byggbolag en vilja att rekrytera invånare i stadsdelarna i samband med kommande projekt.

Andel av befolkningen 16-29 år som är inskriven på Arbetsförmedlingen, 1098 av 7633 invånare i åldersgruppen.

Källa: Arbetsförmedlingen juli 2017, Statistik om Stockholm

Urval av kompetenser inskrivna på Arbetsförmedlingen boende i Skärholmens stadsdelar juli 2017, antal personer.

Källa: Arbetsförmedlingen 2017

På Jobbtorg Unga Skärholmen finns idag en plattform för åldersgruppen att få extra stöd i sökandet efter ett arbete. Stockholms stad har också sedan tidigare ett upparbetat system där invånare mellan 16 och 19 år som vill ha ett sommarjobb kan söka ett, och aktörer som har sommarjobb att erbjuda kan göra det.

Att anställa en person som är arbetssökande är ett handfast sätt att minska antalet arbetssökande i stadsdelarna. De arbetssökande som blivit intervjuade i fördjupningsstudien har understrukt att det är avgörande för dem att ”få chansen”, även om det är i form av provanställning eller en kortare anställning.

Genom att rikta in sig på ett brett spektra av potentiella rekryteringar – från de som kräver fler utbildningsår till de som kräver färre utbildningsår – kan ett ökat antal rekryteringar av lokala arbetssökande också påverka tryggheten positivt på olika sätt. Från att personer som annars fördriver dagarna i centrumanläggningarna hittar sysselsättning, till att fler bor kvar i stadsdelsområdet om de hittar ett arbete i någon av stadsdelarna.

Hållbarhetskommisionens rapport *Dold potential* (2016) har som en av tre övergripande rekommenderade åtgärder att Stockholms stad ska nyttja sin situation som arbetsgivare och upphandlare. ”Stadens egna verksamheter och upphandling kan på ett aktivt sätt användas för att främja sysselsättning hos grupper som står längre från arbetsmarknaden.” I rapportens sammanfattande analys konstateras också att ”Stadens arbete med att ge feriejobb till ungdomar, visstidsanställningar samt det utökade arbetet med arbetsgivarkontakter och sociala klausuler kan stärka ungas nätverk och kontakter med arbetsgivare, vilket har visat sig vara av stor betydelse för de framtida möjligheterna att etablera sig på arbetsmarknaden.”

Nyckeln till att höja sysselsättningsgraden bland 16- till 29-åringar, är att aktörer som verkar lokalt rekryterar boende i stadsdelarna:

- Vid rekryteringar till tjänster kopplade till Fokus Skärholmen, bör Skärholmens stadsdelsförvaltning inleda en dialog med Jobbtorg Unga Skärholmen för att undersöka möjligheten att matcha deras utbildningsinsatser mot Stockholms stads behov.

- Markanvisade byggbolag och andra aktörer som medverkar till Fokus Skärholmens processer bör förbinda sig att skicka arbetsannonser för tjänster som blir lediga till Arbetsförmedlingen Skärholmen och Jobbtorg Unga Skärholmen, eller direkt till arbetssökande boende i Skärholmen med passande kompetens eller utbildning, som de kan hitta via de automatiska söktjänsterna.

- I markanvisningarna bör byggbolag som erbjuder sommarjobb till 16- till 19-åringar premieras.

- De markanvisade byggaktörerna bör förbinda sig till att ha ett möte med Jobbtorg Unga Skärholmen om vilka kompetenser som den markanvisade efterfrågar, så att Jobbtorg kan ha det som underlag i planering av sina utbildningsinsatser och matchningsarbete.

- Stadsdelsförvaltningen och andra berörda aktörer bör utveckla nya arbetssätt för att stötta unga vuxna att kunna tillgodogöra sig ovan föreslagna åtgärder.

- Om det tillkommer en gymnasieskola som utbildar för samhällsbyggnadssektorn, bör ett villkor för att bli markanvisad vara att den markanvisade aktören rekryterar från de som examinerar sig från den nya skolan.

Ytterligare förslag på insatser för att höja sysselsättningsgraden bland 16- till 29-åringar:

- Skärholmens stadsdelsförvaltning kan undersöka om fler av de som rekryteras till tjänster som blir lediga skulle kunna vara boende i det egna stadsdelsområdet, i synnerhet till tjänster som kräver högskoleutbildning. Andelen som arbetar inom exempelvis socialtjänsten eller förvaltningsadministrationen och är boende i det förvaltade stadsdelsområdet är högre i andra stadsdelsförvaltningar, som exempelvis Bromma. Då forskning visar på förekomsten av både statistisk diskriminering och etnisk diskriminering av personer födda utanför Sverige (Ahmed 2015) och dessa utgör drygt 50 procent av invånarna i Skärholmens stadsdelar, innebär det att stadsdelsförvaltningens rekryteringsprocesser oftare behöver förhålla sig till risken att diskriminera boende i det egna stadsdelsområdet när dessa söker lediga tjänster.
- Stockholms stad kan utveckla en gymnasieskola med stadsbyggnadsprofil kring vilken en större profilering av Skärholmen som ett utbildningsnav för detta fält kan utvecklas. Skolan skulle kunna rymma en bredd av utbildningar som förbereder arkitekter, fastighetsskötare, byggnadsingenjörer och stads-/samhällsplanerare.
- Befintliga verksamheter som Bredängsakademin kan inleda samarbete med markanvisade byggbolag och andra inblandade aktörer för att erbjuda yngre invånare i stadsdelarna kontakter och/eller mentorer på dessa företag.
- Inför att nya lokaler för näringsidkare tillkommer i nya byggnader kan detta vara ett tillfälle att bjuda in områdets invånare till ett seminarium där dessa skulle kunna presenteras och information ges om vilka typer av verksamheter som går att driva i bottenvåningslokaler. Befintliga lokalägare/näringsidkare från området kan berätta om hur det är att driva verksamhet på det sättet. Kanske kan någon utifrån komma med annan input kring vilken typ av verksamhet som är möjlig att driva. Detta kan väcka intresse hos invånare som ännu inte är egenföretagare att bli det, och det kan också inspirera till nya typer av verksamheter som genererar ett mer blandat utbud när lokalerna sen öppnar sina verksamheter.
- Nya lokaler kan också tillföras för att vara en öppen yta för flera invånare, småföretagare eller andra aktörer som vill testa att erbjuda en produkt eller tjänst och på så vis pröva om idén har bäring.

Föräldrars val att låta sina barn gå på förskola

I Skärholmens stadsdelar är det en mindre andel av de folkbokförda barnen i förskoleålder som går på förskola, jämfört med Stockholms stads genomsnitt. I Vårberg har den varit lägre än i Skärholmen, Sättra och Bredäng, varför detta uppmärksammats särskilt i den stadsdelen. I januari 2017 är det Sättra som visar lägst inskrivningsgrad. Siffrorna har varierat genom åren, och är något osäkra. Detta då statistiken bygger på att antalet barn som är inskrivna på stadsdelens förskolor delas med antalet barn som är 2-5 år och folkbokförda i stadsdelen. Statistiken verifierar till exempel inte om barnet som är folkbokfört i stadsdelen verkligen bor där. Inskrivningsgraden enligt detta mått har gått upp och ner fortare just i Vårberg än i andra stadsdelar. Staden vill oavsett inskrivningsgrad uppmuntra och fördjupa kunskapen om förskolan och förskolans fördelar.

Insikterna från intervjuerna i fördjupningsstudien indikerar att det råder en norm om att barn går på förskola. Av de 39 intervjuade föräldrarna kände två stycken till någon som hade valt att inte ha sina barn på förskola, en av dessa på grund av sjukdom. Statistiken visar att det i Skärholmens stadsdelar ser ut att vara något fler barn som börjar på förskola när de är tre år gamla, jämfört med övriga Stockholms stad.

De intervjuade uttrycker också en kännedom om fördelarna med att barn går på förskola. Detta gäller även de intervjuade som varit ett fåtal år i Sverige. Skärholmens stadsdelsförvaltning har i en annan studie med föräldrar till barn i förskoleålder, inom ramen för projektet Innovationsguiden, fått indikationer om att det finns föräldrar som behöver ökad kunskap om fördelarna med att låta sina barn gå på förskola och att dessa finns inom grupper som är svåra att nå med traditionell information, varför informationsspridningen behöver kompletteras med uppsökande arbete för vissa målgrupper.

De intervjuade lyfter få orosmoment rörande förskolan, men ett som återkommer ett antal gånger rör personalens förmåga att tala svenska. En del menar att det finns personal som har en svag förmåga, och av de som tar upp det oroar sig flera för att det påverkar deras barns språkinläring.

Hållbarhetskommisionens rapport *Förskolan – En god investering i jämlika livsvillkor* (2017) lyfter den lägre andelen barn på förskola i stadsdelar där invånarna har lägre inkomster och fler har migrerat från andra länder. En av fyra strukturella förutsättningar som rapporten lyfter behövs för en likvärdig förskola är möjligheten att göra välinformerade val: ”Förskolans tillgänglighet handlar om barn som inte deltar i förskoleverksamheten på grund av att deras vårdnadshavare inte är informerade om förskoleverksamheten och därför inte har skrivit in sina barn i förskolan.”

Andel i % av barnen som är inskrivna på förskola januari 2017

Område	2 år	3 år	4 år	5 år	Tot 2-5 år	Tot 3-5 år	Skillnad 3 ist. 2
Totalt Stockholms stad	93	95	95	95	94,5	95,0	0,5
Rinkeby-Kista	89	91	90	89	89,8	90,1	0,3
Spånga-Tensta	87	91	91	94	91,0	92,2	1,2
Hässelby-Vällingby	93	95	96	95	94,9	95,6	0,6
Bromma	96	97	97	97	96,8	97,2	0,4
Kungsholmen	95	95	96	94	94,9	94,7	-0,2
Norrmalm	94	96	96	94	95,1	95,3	0,2
Östermalm	95	93	94	93	93,5	93,0	-0,5
Södermalm	94	96	96	95	95,2	95,5	0,3
Enskede-Årsta-Vantör	91	93	95	93	93,0	93,8	0,8
Skarpnäck	94	97	99	98	97,0	98,0	0,9
Farsta	91	94	95	96	93,9	94,8	1,0
Älvsjö	96	98	97	98	97,3	97,6	0,2
Hägersten-Liljeholmen	96	97	97	97	96,8	97,0	0,3
Skärholmen sdo	87	92	93	93	91,4	92,8	1,4
Bredäng	89	91	92	95	91,4	92,4	1,0
Skärholmen	80	91	87	86	86,3	88,1	1,9
Sätra	80	86	88	88	85,5	87,2	1,7
Vårberg	84	87	90	89	87,6	88,8	1,2

Källa: SCB/Stockholms stad 2017

Nyckeln till att stärka föräldrar i valet att låta sina barn gå på förskola, är att föräldrar till barn i förskoleålder får information om förskolan:

- Skärholmens stadsdelsförvaltning bör skapa ett informationsmaterial som konkret förklarar förskolans form och fördelarna med att låta sina barn gå på förskola samt jobba uppsökande för att säkerställa att informationen når ut till alla föräldrar till barn i förskoleålder.
- Vid markanvisningar där lokaler för en förskola finns planerade, bör byggbolagen använda informationsmaterialet som en del av övrig marknadsföring och information i området.
- Informationsmaterialet bör vara underlag att läsa och ha samtal om på lektionstid på SFI och folkhögskolorna i Skärholmen. Förslagsvis en gång per termin någon dag kort efter att perioden för val av förskola har börjat. Även ansökningsformuläret skulle kunna vara något att gå igenom och ha samtal om.

Ytterligare förslag på insatser för att stärka föräldrar i valet att låta sina barn gå på förskola:

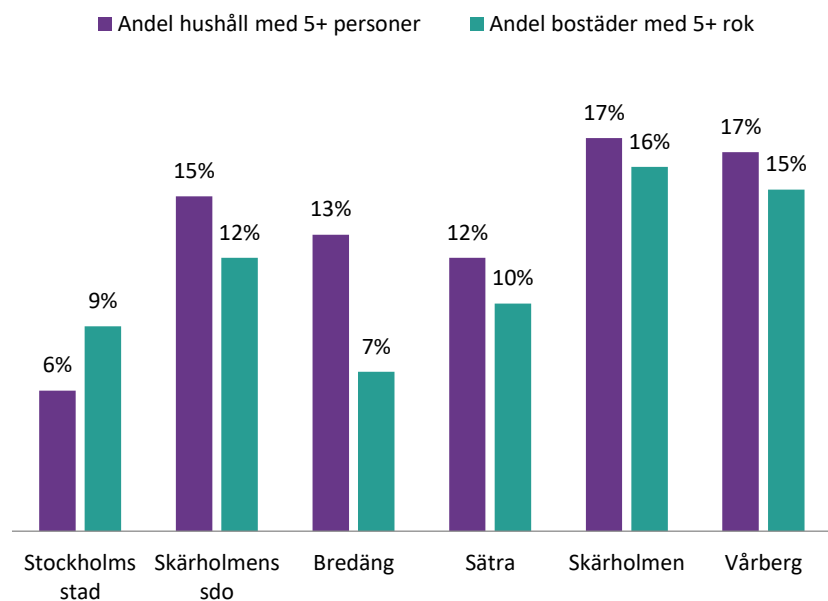
- Likt Malmö stad gjort kan Skärholmens stadsdelsförvaltning kontakta familjer vars barn inte är inskrivna på förskola, för att i dialog skapa sig en uppfattning om anledningarna till detta. I dagsläget är stadsdelens kännedom om bakomliggande orsaker låg. Att ta kontakt ger också möjlighet att få en mer korrekt bild av statistiken, då kontakten exempelvis kan leda till kännedom om huruvida en familj som är skriven i stadsdelen egentligen bor någon annan stad eller stadsdel och barnet därmed kan tänkas gå i förskola där.
- Stadsdelsförvaltningen kan undersöka möjligheten att inleda samarbete med andra stadsdelars förskolor för att under tidsbegränsade perioder byta personal. Detta har skett vid tillfällen som iakttagits av forskare knutna till Stockholms stad, som noterat att det genererat en högre nivå på det svenska språket hos personalen.

Boende och stadsmiljö möter lokala behov

I intervjuerna uttrycker både barn och vuxna behovet av lägenheter med fler rum. Den statistiska analysen visar på att det i Skärholmens stadsdelar finns en större andel familjer med fem eller fler personer i hushållet, än i Stockholms stad i snitt. Samtidigt finns det en mindre andel bostäder som är femmor eller större. I Stockholms stad i snitt är andelen större bostäder jämförbar med andelen större hushåll, medan det i Skärholmens stadsdelar finns ett glapp. Tabellerna nedan och på nästa sida visualiserar detta.

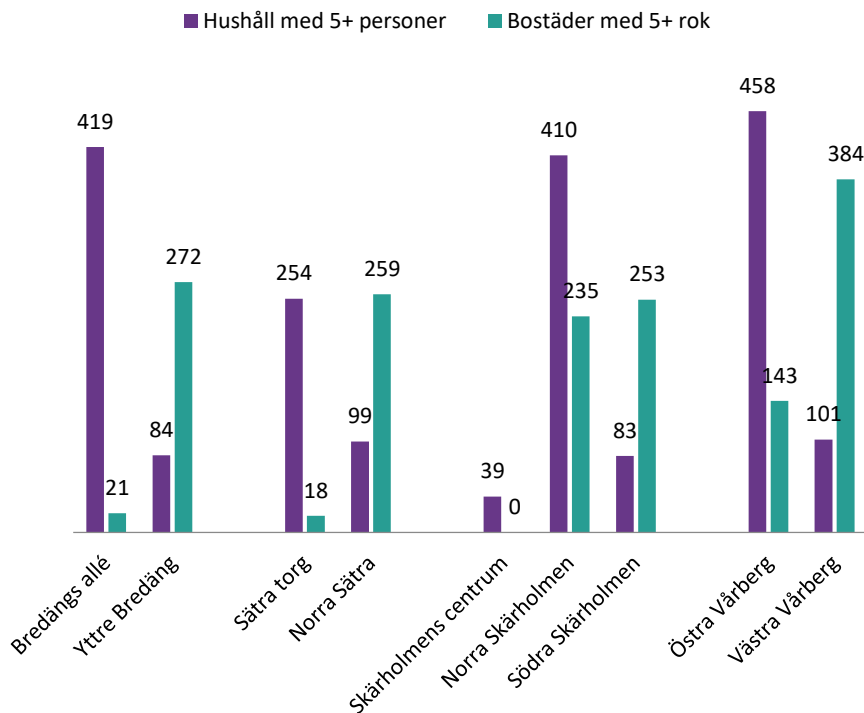
Andel hushåll med 5 eller fler personer jämfört med andel bostäder med 5 eller fler rum och kök.

Källa: Stockholms stad/SCB

Vid en jämförelse på områdesnivå framgår också att de områden där det idag finns fler hushåll med 5 eller fler personer, finns det färre lägenheter med fem eller fler rum och kök.

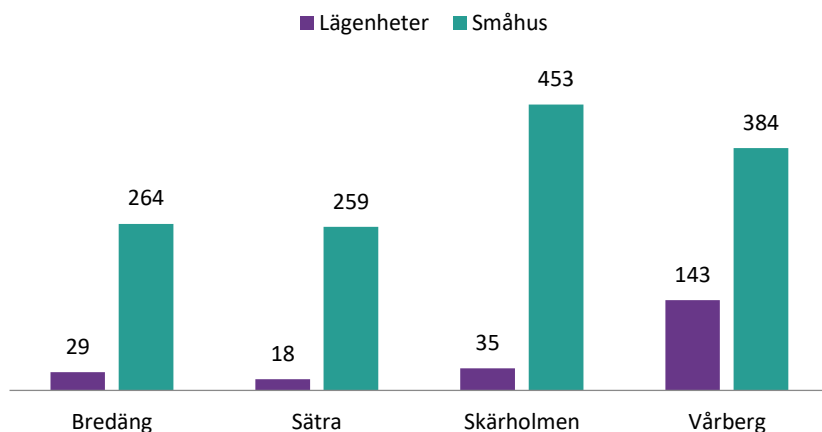
Antal hushåll med 5 eller fler personer jämfört med antal bostäder med 5 eller fler rum och kök.

Källa: Stockholms stad/SCB

Av bostäderna med fem eller fler rum och kök, är 86 procent småhus i stadsdelarnas villa- eller radhusområden. I Stockholms stad är fördelningen jämnare, då 58 procent är småhus. Därmed är tillgången på större lägenheter att hyra ännu lägre i Skärholmens stadsdelar, jämfört med övriga staden, samtidigt som hushållen med fler barn är fler.

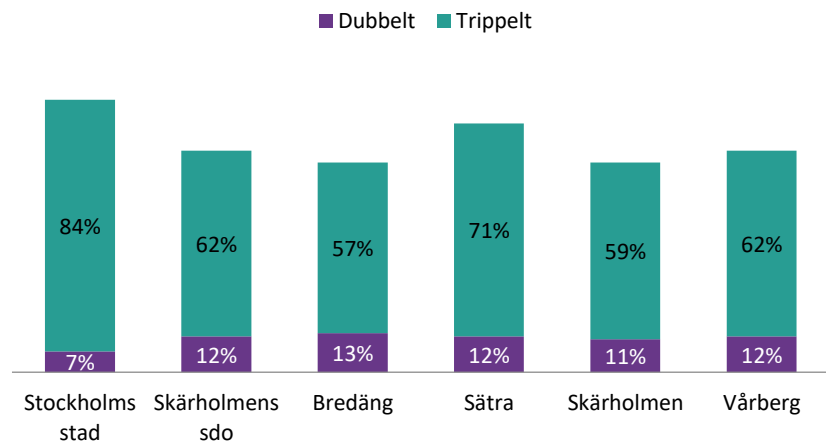
Antal lägenheter och antal småhus med 5 eller fler rum och kök.

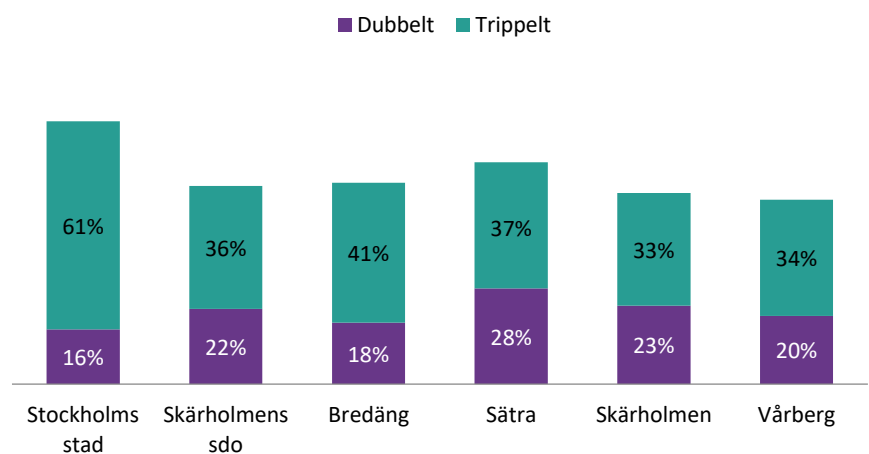
Källa: Stockholms stad/SCB

Hushållens inkomster i Skärholmens stadsdelar visar på en nivå där det genomsnittliga hushållet har en inkomst som är mellan två och tre gånger så stor som den årliga hyran för en nyproducerad bostad i passande storlek¹. Ett annat sätt att mäta är att titta på hur många av hushållen med två barn som har en inkomst som räcker till att hyra en nyproducerad bostad med fyra rum och kök, och hur många av hushållen med tre eller fler barn som har en inkomst som räcker till en nyproducerad femma.

Andel hushåll med 2 barn, med bruttoinkomst motsvarande mer än dubbel och mer än trippel årshyra för en nyproducerad bostad med 4 rum och kök¹.

Andel hushåll med 3 eller fler barn, med bruttoinkomst motsvarande mer än dubbel och mer än trippel årshyra för en nyproducerad bostad med 5 rum och kök¹.

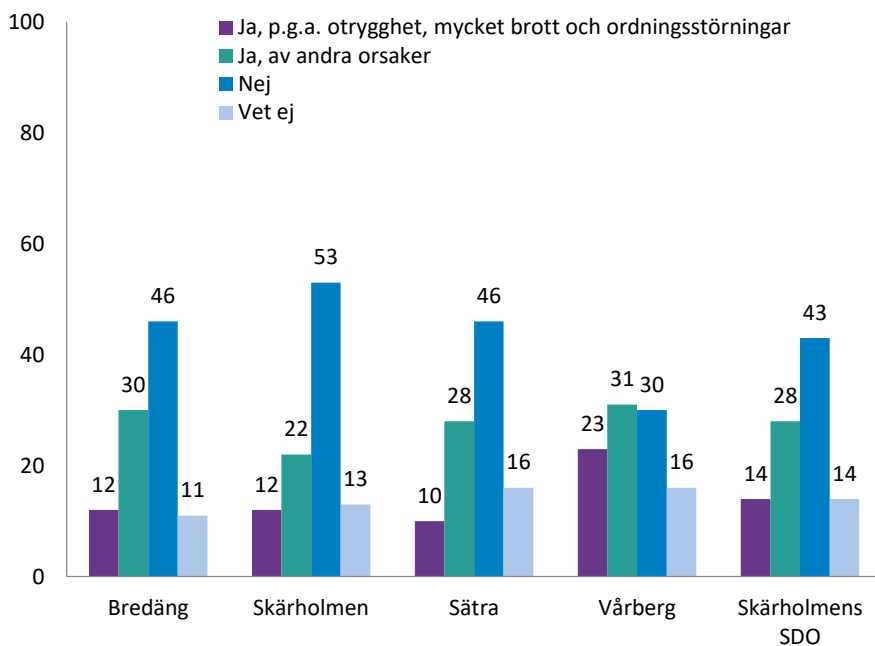

Källa: Stockholms stad/SCB

¹ Statistik från Stockholms stads bostadsförmedling över medelhyreskostnaden för nyproducerade lägenheter förmedlade juli 2017 med 4 rok (10 264 kr) och 5 rum och kök (14 740 kr).

I Skärholmens lokala utvecklingsprogram understryks att utvecklingen som sker till följd av satsningen Fokus Skärholmen i första hand är till för de befintliga invånarna. En studie från 2015 från Tillväxt- och regionplaneförvaltningen i Stockholms län visar att var femte som vill flytta från ytterstadens höghusområden, vill göra det för att den typen av bostäder de vill ha inte finns i området där de bor. Studien visar också att den främsta boendepreferensen är nya typer av lägenheter. I fördjupningsstudien för Fokus Skärholmen från våren 2017 framkommer också tydligt ett önskemål inte bara om fler rum i lägenheterna, utan också om nya moderna lägenheter som de intervjuade – vuxna såväl som barn – uttrycker att de i framtiden skulle vilja bo i. När invånare i just Skärholmens stadsdelar blivit tillfrågade om de vill flytta från sitt område anger mellan 34 och 54 procent att de vill det, vilket är likt det som invånare i Stockholms olika områden brukar svara på samma fråga. En högre utflyttning från ett område kan enligt tidigare studier vara en faktor som försvagar den sociala sammanhållningen, och tas också upp som en oro av några av de intervjuade.

Andel som anger att de skulle vilja flytta från sitt nuvarande bostadsområde, i procent.

Källa: Trygghetsmätningen 2014, Stockholms stad/Sweco.

De senaste åren har också en oro växt i en del områden i Stockholm och Sverige, för att det som tillkommer i form av nya bostäder och stadsdelsutveckling primärt ska ha som avsikt att locka människor utifrån att flytta in och leda till generella hyreshöjningar som också tvingar befintliga invånare att flytta ut. Oron har växt i ljuset av de bygg- och renoveringsprocesser det senaste årtiondet, som haft denna effekt, ibland avsiktligt från både kommuner och de inblandade bolagen.

Att erbjuda de nya bostäderna som byggs till invånarna i stadsdelarna är ett sätt att tydligt prioritera de befintliga invånarnas behov. De som anser att de behöver en ny lägenhet och vill bo kvar i området ges den möjligheten. Samtidigt är det en signal till alla invånare i stadsdelarna att det nya som sker i första hand sker för dem.

Hållbarhetskommisionen belyser i rapporten *Från delad till enad stad* (2016) behovet av lokalt anpassade byggplaner, både genom att använda lokala utvecklingsprogram som underlag och genom att i ytterligare samverkan med lokala aktörer utveckla planeringen. ”Bostäder kan byggas med kvoterade blandade upplåtelseformer och med olika former av bostadslösningar för olika gruppers behov. Med hjälp av en lokalt förankrad och platsspecifik planering, kan stadens mångfald av stadsbyggnadskaraktärer behållas och utvecklas.” I rapporten *Staden där vi möts* lyfter också Hållbarhetskommisionen att ”Städer behöver ha en medveten strategi för att hantera gentrifieringsprocesser.”

Nyckeln till att boende och stadsmiljöer ska möta lokala behov, är att bygga bostäder med fyra eller fler rum utöver kök och att nybyggda bostäder görs tillgängliga för befintliga invånare i första hand.

- Det bör i bedömningen av ansökningar om markanvisning inom Fokus Skärholmen premieras ju större andel lägenheter med fyra eller fler rum utöver kök som byggbolaget planerar för.

- I markanvisningarna bör Stockholms stad kräva att bostäderna som byggs i ett första skede ska erbjudas invånarna i Skärholmens stadsdelar, innan de erbjuds övriga intressenter i staden och landet. För hyresrätter innebär detta att utöver stadens sedvanliga krav att minst 50 procent av lägenheterna ska förmedlas av Stockholm stads Bostadsförmedling AB ska resterande 50 procent i ett första skede erbjudas invånarna i Skärholmens stadsdelar. För bostadsrätter ska samtliga bostäder i ett första skede erbjudas boende i Skärholmens stadsdelar innan de erbjuds övriga intressenter

- I markanvisningarna bör Stockholms stad kräva att inkomstkravet som ska gälla när hyreskontrakten för de nya bostäderna ska förmedlas ska vara detsamma som Stockholms stads allmännyttiga bostadsbolag har: att hushållet ska ha en inkomst så att det förutom hyreskostnaden har Kronofogdens normalbelopp för att täcka levnadskostnaderna (till exempel 4734 kronor för en ensamstående vuxen). Dessutom gäller att olika inkomsttyper hushållen kan ha värderas lika.

Ytterligare förslag på insatser för att boende och stadsmiljöer ska möta lokala behov:

- Om någon funktion eller verksamhet under Skärholmens stadsdelsförvaltning eller knuten till stadsdelsförvaltningen ska in i ett hus eller en utemiljö som ska markanvisas, prioritera att denna hamnar i projekt lokaliserade i Vårberg.
- När utemiljöerna som Stockholms stad råder över och planerar ska utformas, utgå från de förslag som de som blev intervjuade i fördjupningsstudien tog upp, liksom förslag som kommit fram i tidigare inventeringar som "Bästa platsen", barnkonsekvensanalyser, enkäter och medborgardialoger.
- Skärholmens stadsdelsförvaltning kan identifiera individer som tidigare bott i Skärholmen och nu flyttat ut, för att informera dem om de nya bostäderna som nu blir tillgängliga. Liknande arbete har gjorts framgångsrikt på ett nationellt plan av exempelvis Jönköpings kommun, eftersom återflyttare bidrar till att förstärka stadsdelarnas rötter och signalerar till utflyttande invånare att det är ett alternativ att senare återvända.

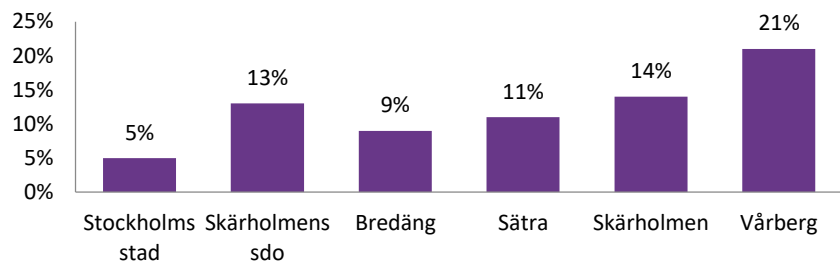
Tryggheten i Vårberg

De hittills listade nycklarna till att stärka den sociala hållbarheten inom ramen för Fokus Skärholmen påverkar också tryggheten i positiv riktning. Både den upplevda och den faktiska tryggheten.

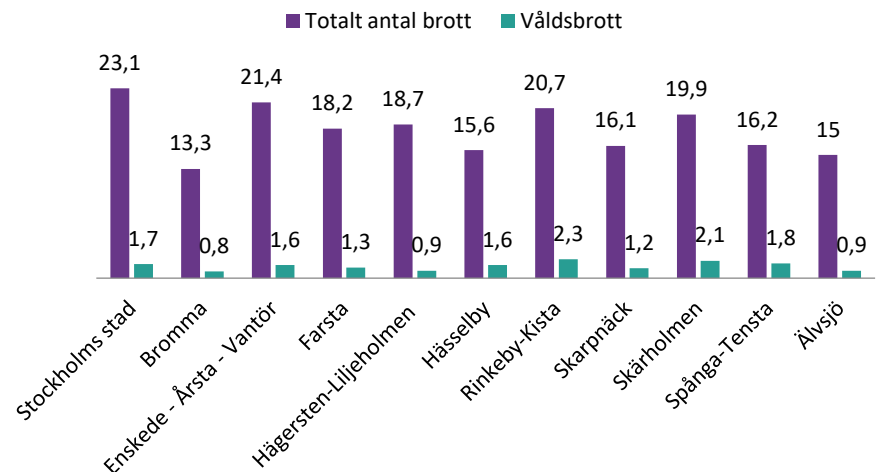
Det statistiska underlaget visar att invånare i Vårberg upplever mer otrygghet än invånarna i grannstadsdelarna gör, trots att antalet brott och våldsbrott är likartat. Detsamma gäller Skärholmens stadsdel i relation till Stockholms stad, där skillnaden i upplevd otrygghet inte står i proportion till skillnaden i antalet anmälda brott.

När de barn och vuxna som blivit intervjuade talar om känslor av otrygghet och oro, är det med några undantag så att de själva inte har varit med om något angrepp eller bevittnat något av brottslig eller våldsamt karaktär. Mediernas negativa beskrivningar av området nämns som en delorsak till den upplevda otryggheten.

Andel som anger att de känner sig otrygga eller mycket otrygga

Antal anmälda brott per 100 invånare i Stockholms stadsdelsområden, exklusive innerstadens områden.

Fokus hamnar därför på insatser som kan påverka upplevelsen av tryggheten i positiv riktning. Då den upplevda otryggheten är högre i Vårberg är det viktigt att insatser som görs innefattar Vårberg. Aktiviteter i de offentliga rummen ökar antalet människor på plats och i regel också blandningen av människor, särskilt om aktiviteten riktar sig till barn eller familjer.

Ökad sysselsättning förbättrar bevisligen människors sociala situation. Aktiviteter och närvaron av fler människor i de offentliga rummen kan också ha en positiv inverkan på upplevelsen av platser i stadsdelarna som trygga eller otrygga. Förslagen i detta material påverkar bland annat dessa delar, samtidigt behöver också fler saker hända för att få maximal utväxling av utvecklingen som sker.

Hotfullt uppträdande av berusade personer både i centrumområden och längs gångvägar är för barnen det mest frekventa orosmomentet. För vuxna är det närvaron av yngre män i grupp, som de upplever håller på med droger eller annan kriminalitet.

Otillåten körning med mopeder på gångvägar är också något som lyfts i intervjuerna, liksom i tidigare enkätundersökningar, barnkonsekvensanalyser och medborgardialoger.

Det går i intervjuerna att urskilja en känsla av att det är när otrygghetsfaktorer kombineras som invånarna känner obehag: personer som upplevs hotfulla *i en nedgången miljö när det inte finns andra personer där*, till exempel. En nedgången miljö i sig, eller bara ett tomt offentligt rum, eller hotfulla killar mitt i en folkmassa i Skärholmens centrum skapar knappt någon otrygghet. Men kombinationen gör det. Då centrum och centrumområden är överrepresenterade som otrygga platser, ofta på grund av denna kombination, är mycket vunnet om centrumägarna kan göra förändringar som påverkar den återkommande känslan av en nedgången, tom miljö där män är överrepresenterade.

I arbetet med trygghet behöver det också komma till ett fördjupat samtal om hur tryggheten ska ökas också för invånare som är missbrukare av alkohol eller andra substanser, eller konsumerar på ett sätt och på en nivå som gör nyktra eller mer nyktra invånare otrygga.

Flickor och kvinnor är särskilt prioriterade i trygghetsarbetet, och arbetet med att stärka deras upplevelser i de offentliga rummen bör föranleda att fler grupper också får ett särskilt fokus. Personer

tillhörande olika religioner, med olika nationaliteter eller ursprung, HBTQ-personer och personer med funktionsvariationer bör också uppmärksammas gällande upplevelsen av särskilda omständigheter i de offentliga rummen som påverkar den upplevda och faktiska otryggheten för dessa grupper.

Hållbarhetskommissionens rapport *Stad i samverkan* (2016) pekar på tendensen att den upplevda otryggheten ökar i stadsdelar med en redan hög andel otrygga och att civilsamhället anses ha en viktig roll att spela för att vända en sådan utveckling. I rapporten *Staden där vi möts* (2016) lyfts också vikten av aktiviteter som genererar möten, bland annat eftersom ”bristen på mötesplatser och kontaktytor mellan olika befolkningsgrupper kan bland annat göra att vanföreställningar om den andre breder ut sig med tillhörande känslor av främlingskap och otrygghet.”

Nyckeln till tryggheten i Vårberg är att genomföra aktiviteter som har positiv effekt på den upplevda tryggheten:

- Skärholmens stadsdelsförvaltning och andra förvaltningar inom Stockholms stad bör undersöka om verksamheter som kan skapa aktivitet i området i form av arbetsplatser, tjänster eller service kan använda sig av lokaler i Vårbergs centrum.
- Skärholmens stadsdelsförvaltning bör utreda möjligheten att stötta föreningar som organiserar trygghetsvärdar och nattvandrare att hitta möjligheter till bidrag för utökad verksamhet i området.
- Skärholmens stadsdelsförvaltning bör undersöka möjligheten att tillsammans med de yngre killar som fördriver tid i Vårbergs centrum utveckla arbetssätt för att fånga upp dessa och ge stöd till annan sysselsättning. Exempel på sådana finns i Valsta i Sigtuna och Hovsjö i Södertälje.
- Skärholmens stadsdelsförvaltning bör kartlägga om någon statlig myndighet eller funktion planerar en flytt och föreslå Vårbergs centrum som ny plats att flytta till.

Ytterligare förslag på insatser för att öka tryggheten i Vårberg:

- Som remissinstans för utskänkningstillstånd inom stadsdelområdet kan Skärholmens stadsdelsförvaltning i sitt remissvar påpeka att personer som kommer ut berusade från restaurangen i Vårbergs centrum är den enskilt största orsaken till oro för barnen som bor, tränar eller går i skolan i området. Detta kan påpekas eftersom utskänkningstillståndets inverkan på den sociala hållbarheten ska tas i beaktande.
- Stockholms stad kan nå en överenskommelse med samtliga ägare av centrumfastigheterna om vilken nivå på skötsel och omsorg om fastigheterna som ska gälla.
- Stockholms stad kan utreda möjligheten att få större inflytande över eftersatta centrumanläggningar som ägare inte utvecklar.
- Socialtjänsten i Skärholmen och den uppsökande verksamheten kan undersöka om det går att hitta sätt att arbeta mer uppsökande i den offentliga miljön, gentemot vuxna som påverkar andras upplevelse av trygghet.
- En inventering kan göras av försök som gjorts i olika områden och kommuner för att minska otillåten mopedkörning.

Delaktighet och kunskap

Den fördjupade kunskap och förståelse som intervjuerna med de 186 personerna i stadsdelarna gav, har varit avgörande för att kunna fatta ett grundat beslut kring hur arbetet med social hållbarhet utifrån det lokala behovet bör formas. Insikterna och indikationerna som går att urskilja ur intervjuerna kompletterar det redan befintliga statistiska materialet på ett sätt som möjliggör en bättre analys, likväl som det också väcker nya frågor som arbetsgruppen sökt och söker svar på. Svar som blir centrala för det fortsatta arbetet. Ett exempel är att det återkommande vittnesmålet om att bo i en lägenhet med för få rum, synliggjorde behovet av en mer precis uppfattning om hur många hushåll med fler barn som kan tänkas bo för litet. Det resulterade i en statistisk analys som är central för den fortsatta utvecklingen i stadsdelarna.

För att fortsätta arbeta på bästa möjliga sätt med den sociala hållbarheten bör registerdata och kvantitativa studier fortsätta kompletteras med kvalitativa studier eller initiativ av liknande typ som den fördjupningsstudie som gjordes inom ramen för denna process.

Än viktigare är de kvalitativa kompletteringarna, när det kvantitativa materialet är statistiskt osäkert. I ett stadsdelsområde där drygt hälften av invånarna är födda utomlands, har exempelvis Trygghetsmätningen inte detta som en bakgrundsparemeter. Givet att svarsfrekvensen visat sig vara lägst i områden i Stockholms stad som har högst andel invånare födda utomlands, är detta något som framkallar en osäkerhet kring resultatens kvalitet. När resultaten i undersökningarna dessutom används som statistik och underlag för beslut, blir det än mer problematiskt. När det inte är en bakgrundsparemeter huruvida respondenten är född i Sverige eller i ett annat land, lämnar det den som tar del av resultaten i ett läge där det skulle kunna vara så att denna läser svar från enbart födda i Sverige, eller där födda i Sverige är överrepresenterade – utan att kunna veta hur stor eller liten överrepresentationen är.

När det gäller undersökningar i just Skärholmens stadsdelar, där hälften är födda i Sverige och hälften utomlands, motsvarar det ett resultat där inte kön skulle finnas som bakgrundsparemeter och vi inte hade en aning om ifall 90 procent av respondenterna skulle kunna vara män.

Fördjupningsstudien knyter an och vidareutvecklar tidigare analyser från Stockholms stads Hållbarhetskommision. Där föreslår utredarna att hållningen från Stockholms stad ska förändras från att tjänstepersonerna som driver en medborgardialog vill att deltagarna primärt ska lyssna till den information staden kommer med, till att det istället ska ta formen av en dialog där parterna utbyter tankar. Det som gjorts inom denna fördjupningsstudie är att sätta tjänstepersonerna på lyssnarbänken och utifrån givna frågor låta invånarna tala okommenterat. Metoden har varit en enkel strukturerad intervju, enskilt eller i grupp. Det är något normalt i vetenskapliga sammanhang, då den som möter sin respondent vill ha kunskap. Men det har inte varit normen i kommunala sammanhang någonstans i Sverige. Att se att intresset ligger lika mycket om inte mer hos förvaltningen eller byggbolaget att få möjlighet att lyssna till invånarna, är också ett sätt att göra förvaltningens och bolagens personal mer delaktiga i stadsdelen, förutom att utöka deras kunskap om den.

Att intervjua sina invånare utesluter inte att det också finns tillfällen då just dialog är en värdefull form. Men när som nu avsikten är att tillskansa förvaltningen mer kunskap om invånarnas upplevelse av sitt område och vilka förändringar de ser behövs för att nå de mål som stadsdelsförvaltningen satt upp, är det helt klart så att intervjuformen har genererat mycket kunskap och insikter. Dessa har varit centrala för arbetet.

Inför arbetet med fördjupningsstudien fick personal på stadsdelsförvaltningen en utbildning i processledning och intervjuteknik i kvalitativa studier. Deltog gjorde bland annat medborgarvärdar, demokratisamordnare och samhällsplanerare samt för studien särskilt rekryterade ungdomar från området. Dessa anställda finns nu som en resurs för staden, för att föra vidare kompetensen till andra förvaltningar och andra anställda.

Hållbarhetskommisionens rapport *Medborgare med mandat* (2016) lyfter forskningen som visar att det finns en risk att exempelvis äldre och födda i Sverige deltar i åsiktsyttringar som exempelvis medborgardialoger och samråd i högre grad. Statistiken över svarsfrekvensen vid enkätundersökningar i Stockholms stads stadsdelsområden visar också konsekvent att svarsfrekvensen är lägre i de stadsdelar där högst andel invånare är födda utomlands.

Nyckeln till att stärka delaktighet och kunskap, är att systematisera arbets sätt för delaktighet som genererar kunskap om stadsdelsområdet:

- I upphandlingar och beställningar av kvantitativa studier genom telefonintervjuer, brevenkäter eller webb bör ett krav vara att födelseland finns med som bakgrundsparameter, utöver de redan begärda kön och ålder.
- Stockholms stad och dess förvaltningar bör, i likhet med de kvantitativa studier som återkommer på regelbunden basis, genomföra kvalitativa studier baserade på personliga intervjuer, på regelbunden basis.
- Vid beställningar av kvantitativa studier bör beställaren begära att studien ska kombinera den kvantitativa metoden med en kvalitativ metod.
- Skärholmens stadsdelsförvaltning bör göra en plan för hur den fortsatta kunskapsinhämtningen kopplad till just Fokus Skärholmen bör te sig, förslagsvis med hållpunkter i nyckelskeenden som planering av större platser eller målpunkter i utemiljöerna och med de nya husens nya invånare när dessa flyttat in i dem.

Ytterligare förslag på insatser för att stärka delaktighet och kunskap:

- Den personal som gick utbildning i processledning och intervjuteknik i kvalitativa studier kan anordna utbildningar av andra anställda på den egna eller andra förvaltningar.
- De skolklasser vars elever blev intervjuade i fördjupningsstudien kan bjudas in till att delta i en gemensam workshop vid något tillfälle och på så viss ytterligare tillföra kunskap och idéer, samtidigt som det också bygger nya relationer mellan barnen i området. Flera av dem kommer dessutom att vara så gamla att de kan tänkas ha egna barn, när de sista Fokus Skärholmen-husen står färdiga.
- En riktlinje för hur fakta och statistik om stadsdelar kommuniceras kan utarbetas.

Referenser

Ahmed, Ali

(2015)

Etnisk diskriminering – vad vet vi, vad behöver vi veta och vad kan vi göra?

Ekonomisk Debatt 43(4): 18-28

Andersson, Ariane & Sandberg, Elin

(2017)

Förskolan – En god investering i jämlika livsvillkor

Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm

Arbetsförmedlingen

(2017)

Uppgifter om åldersfördelning på inskrivna, utbildning och erfarenhet via e-post från handläggare på Arbetsförmedlingen i Skärholmen 2017-07-21 och 2017-08-08.

Brottsförebyggande rådet

(2017)

Statistik över anmälda brott och anmälda våldsbrott i Stockholm stads stadsdelar, utdrag av data per 2014-12-31.

Dahlin, Åsa

(2016)

Från delad till enad stad – Översiktsplanering för social hållbarhet

Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm

Dahlin, Åsa

(2016)

Staden där vi möts - Arkitektur och kultur i det offentliga rummet

Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm

Elofsson, Stig & Åkesson, Magnus

(2016)

Vilka barn och ungdomar besöker simhall?

Stockholms stad/Ung livsstil Nr 20.

Elofsson, Stig; Blomdahl, Ulf; Lengheden, Linda & Åkesson, Magnus

(2014)

Ungas livsstil i låg- och högstatusområden.

Stockholms stad/Ung livsstil Nr 16.

Ibrahim, Shoresh & Wårstam Larnhed, Petra

(2016)

Dold potential – Hinder och möjligheter för unga stockholmars etablering på arbetsmarknaden

Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm

Listerborn, Carina

(2007)

Who speaks? And who listens? The relationship between planners and women's participation in local planning in a multi-cultural urban environment.

GeoJournal 70:61–74.

Löfvenius, Johanna

(2016)

Medborgare med mandat – Dialog och delaktighet i Stockholms stad

Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm

Löfvenius, Johanna

(2016)

Stad i samverkan – Stockholms stad och civilsamhället

Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm

Stockholms läns landsting, Tillväxt- och regionplaneförvaltningen

(2015)

Bostadsmarknaden - en komplex väg från teori till praktik, 2015:1

Stockholms stad, Skärholmens stadsdelsförvaltning

(2016)

Lokalt utvecklingsprogram för Skärholmens stadsdelsnämnd 2017-2022

Stockholms stad, Statistiska centralbyrån

(2017)

Statistik över barn inskrivna på förskola, data från 2017-01-03

Statistik över hushållsstorlekar, data från 2014-12-31

Statistik över antal rum i bostadsbeståndet, data från 2014-12-31

Statistik över hushållens inkomster, data från 2015-12-31

Stockholms stad, Stockholms stads bostadsförmedling

(2017)

Översikt uthyrda nyproducerade lägenheter mellan 2017-07-03 och 2017-08-03

Stockholms stad, Sweco

(2014)

Trygghetsmätningen 2014

BILAGA 1

Insikter från fördjupningsstudiens intervjuer

Totalt har 186 personer intervjuats under april och maj 2017. Det har varit personer boende i framförallt Vårberg och Skärholmen eller med sin vardagssysselsättning i dessa områden, ett fåtal har också varit boende i Sättra och Bredäng. Fokus i intervjuerna har varit på Vårberg, men samtalet har också omfattat övriga stadsdelsområden i Skärholmen.

De intervjuade har fått reflektera och resonera kring frågor om det blivande byggandet av bostäder och stadsmiljöer, tryggheten, sysselsättning bland 16- till 29-åringar, barn och ungas aktivitet inom kultur och idrott, föräldrars val att låta sina barn gå på förskola och flickors och kvinnors tillgång till de offentliga rummen. Alla intervjuer har rymt frågeställningar om trygghet, bostäder och stadsmiljön, medan övriga teman har varit olika beroende på vilka som blivit intervjuade: barnen har exempelvis fått frågor om sin aktivitet i kultur och idrott och arbetssökande om sin arbetssituation och vägar in i arbete. Föräldrar till barn i förskoleålder fått resonera kring förskolan och barnens förskolegång. Genom att urskilja vad som varit specifikt för kvinnorna vad gäller känslan av trygghet och tankar kring de offentliga rummen, har vi också urskiljt specifika insikter rörande detta område.

Totalt bygger studien på 44 intervjuer med sammanlagt 186 personer. Hälften är kvinnor och hälften män. Åldersmässigt var hälften barn mellan 10 och 15 år och hälften vuxna mellan 19 och cirka 50 år. Ålder registrerades inte men framgick i majoriteten av fallen.

Urvalet av personer att intervjuas gjordes utifrån behovet att nå de som bar på specifik kunskap om de prioriterade områdena: barn, arbetssökande och föräldrar till barn i förskoleålder. Det var också centralt att få en representativ andel kvinnor för att kunna göra en särskild analys av dessas svar. I andra undersökningar staden genomför, liksom i dialoger med civilsamhället och formella samrådsprocesser, tenderar fler infödda, fler äldre och fler föreningsengagerade vuxna att delta. I denna studie riktade vi oss därför inte särskilt till dessa.

Sammanfattning

Detta är resultatet från en fördjupningsstudie rörande sociala aspekter kopplade till kommande nybyggnation i Skärholmens stadsdelsområde. 186 personer har blivit intervjuade för att bidra med perspektiv och kunskap kring områden som är prioriterade för att stärka den sociala hållbarheten: att kvinnor känner samma tillgång till offentliga rummet som män, att barn går på förskola, att unga har en sysselsättning och att barn och unga är aktiva inom kultur och idrott. De intervjuade har dessutom gett en bild av den sociala situationen generellt och hur de ser att byggprocessen Fokus Skärholmen kan bidra positivt till denna.

Rapporten innehåller en objektiv redovisning av det som framkommit i intervjuerna. Den börjar med en beskrivning av det som de intervjuade ansett vara de viktigaste frågorna att belysa, som följs av en beskrivning av vad som framkommit under varje enskild fråga.

Nedan är en kort sammanfattning över perspektiv som delats av en majoritet av respondenterna:

- Det är välkommet med nybyggnation i Skärholmens stadsdelsområde.
- Fler lägenheter än i dagens hus bör ha fler rum.
- De nya husen får gärna passa in, men vara olika dagens byggnader. De intervjuade vill se moderna hus i ljusa färger.
- Vårbergs centrum är den plats som flest undviker och flest upplever som otrygg eller obehaglig.
- Grupper av berusade män är det som väcker mest obehag bland barnen.
- Grupper av yngre män som röker och upplevs syssla med droger väcker mest obehag bland de vuxna.
- För kvinnor och flickor är obehagskänslorna starkare, inte minst de som väcks av att känna att männen tittar på dem. Det är bara kvinnor och barn som undviker platser på grund av obehaget platsen väcker. Det gäller framförallt Vårbergs centrum.
- Mer platser för aktiviteter, både utomhus och inomhus, är önskat i samband med byggandet av bostäder, för rekreation och för att det ökar tryggheten.

- Det är självklart att barn går på förskola från cirka 1,5 års ålder, och kännedomen och erfarenheten av fördelarna med att gå på förskola är utbredd.
- Föräldrar till barn i förskoleålder trivs med att bo i området, samtidigt som de känner en viss oro inför att barnet ska bli äldre och möta nya situationer som kan vara otrygga.
- Barn är i regel aktiva utomhus, om än inte främst i organiserad form i en förening. De idrottar och är aktiva fysiskt oftare än de ägnar sig åt kulturella aktiviteter.
- Unga som söker arbete ser som största hinder på arbetsmarknaden att det är svårt att få en första chans i form av en anställning.
- De arbetssökande ser att byggandet av bostäder borde kunna öka deras möjligheter till arbete. Genom sysselsättning genererad av byggprocessen eller genom nya butiker och restauranger som öppnar när nya människor och nya lokaler tillkommer.

Viktigast är tryggheten, fler lägenheter med fler rum och nya möjligheter till aktiviteter

Vid slutet av varje intervju har de som deltagit angett vad de ser har varit det viktigaste som tagits upp under intervjun.

Enligt de intervjuade har detta varit frågorna som rör trygghet, och i synnerhet trygghet i Vårbergs centrum. De intervjuade väljer också Vårbergs centrum som det viktigaste för dem av andra skäl än tryggheten: behovet av renovering och låg attraktivitet.

Därefter följer byggandet av nya hus och då i synnerhet att det kommer att leda till fler lägenheter i området. De vuxna respondenterna pratar om behovet av lägenheter med fler rum, men lyfter också behovet av ett förstahandskontrakt. De som tar upp detta söker ofta ett sådant i det område de bor i. Barnen i intervjuerna väljer oftare att som det viktigaste lyfta de nya husen, att de blir moderna och att det blir lägenheter med fler rum i husen.

Platser för aktiviteter i de offentliga rummen och även organiserade aktiviteter är det tredje som hamnar högt när deltagarna får välja det viktigaste som tagits upp under intervjun. Barn och vuxna lyfter här önskemål om olika platser, främst parker av mer allmänt slag men också platser vigda för något specifikt som simning eller fotboll.

Skola och jobb är två andra teman på intervjuerna, och det är de som minst antal lyfter som det viktigaste efter intervjun.

Vårbergs centrum centralt för tryggheten

De flesta av de intervjuade bor eller rör sig till vardags i Vårberg. Området är också det som varit i fokus under intervjuerna. Det framgår tydligt att Vårberg i stort upplevs som en trygg plats. Vuxna och barn kommer i regel lätt på särskilda platser de tycker om att vara på och vittnar om en vardag där de rör sig mellan olika platser i området. Oavsett ålder lyfter de intervjuade också att området är lugnt, att grannar och andra invånare är trevliga och att det är bra med närheten till parker, lekplatser, natur, service och kommunikationer.

När det kommer till motsatsen, frågan om platser som de intervjuade inte tycker om, är Vårbergs centrum den plats som nämns av flest. Över hälften av de intervjuade som bor eller rör sig i Vårberg lyfter centrumet som en plats de inte gillar. Fjorton av de intervjuade nämner Vårbergs centrum som en bra plats i Vårberg, framförallt med hänvisning till möjligheten att handla, men även flera av dessa pratar senare i intervjun om centrumet som en plats där de också kan känna obehag eller otrygghet.

Känslan av otrygghet beskriver de intervjuade som till stor del beroende av män som befinner sig i Vårbergs centrum, eller ibland utanför i ytorna vid entréerna. Barnen pratar i drygt hälften av intervjuerna om berusade män som det som oroar dem mest. Vuxna pratar med något undantag inte alls om de berusade männen, utan generellt om de yngre män som de ser i grupp i centrum och som de tror eller vet ägnar sig åt något olagligt, ofta droghandel eller droganvändning. Barnen pratar också om dessa yngre män, ser dem och tycker att de väcker obehag, men menar att de inte är lika oroliga för dem som för de berusade männen. Vad gäller de yngre männen så vittnar inga pojkar om att de råkat ut för något direkt riktat mot dem, medan några av flickorna berättar att de ropar efter dem eller tilltalar dem på ett sätt som väcker obehag. Både flickor och pojkar berättar om situationer där berusade män ropat efter dem och om två olika tillfällen då någon följt efter dem. Ett av dessa tillfällen var inte i centrum utan längs ett promenadstråk i Sätra. Majoriteten av de som talar om ”fullisar” talar om personer som rör sig i och kring Vårbergs centrum, uppstår också samtal om hur andra platser blir obehagliga att passera på grund av att berusade personer samlas vid dem. De intervjuade nämner exempelvis bänkar vid naturstråk, grillplatser, parker och torg som finns i anslutning till tunnelbanestationerna.

Bland de vuxna intervjuade är det en som vittnar om att själv ha råkat ut för en riktad handling från de yngre män som väcker obehag, då dessa försökte stjäla hans frus väska. Vanligast är att

både kvinnor och män känner att det är obehagligt när de yngre männen tittar på dem eller när de passerar dem. Flera vuxna pekar också på deras beteende som respektlöst eller obehagligt, till exempel återkommer erfarenheter av att de röker inomhus, är otrevliga eller stökiga. När vuxna berättar om otryggheten i centrum är ofta de yngre männen i grupp en bland flera saker de intervjuade räknar upp som ger en känsla av otrygghet, vilket kan betyda att det är dessa saker i kombination som genererar otrygghetskänslan. Förutom männen i grupp är det som de vuxna lyfter oftast nedskräpning, belysning (i och runt Vårbergs centrum) och att fastigheten inte är i bra skick. Loppmarknaden omnämns också i en intervju som en plats som bidrar till känslor av otrygghet och obehag.

Att förbättra tryggheten är det som flest, både vuxna och barn, lyfter som det viktigaste av det som tagits upp i intervjuerna.

”Om man behöver hjälp finns det folk nära. Det finns kärlek. Man får hjälp om man behöver.”

”Vårbergs centrum, det är inte lugnt. Det är såhär... människor som är ute på natten. Det är alkoholister i Vårbergs centrum. Jag såg en kille, han sov när han stod upp.”

”Jag skulle gå ut mer om killarna slutar hänga i centrum. Då skulle jag inte känna obehag av att gå och handla till exempel.”

”De skulle renovera Vårbergs centrum och ha mer trygga platser, mer folk som kommer och familjer. De har inte såna platser i Vårberg där man kan ta sina barn och sitta.”

”Det är stökigt i centrum, knarkhandel... jag känner mig inte trygg. På kvällen tar jag alltid taxi hem.”

”Vissa människor respekterar inte att det är barnens ställe att leka. De ska inte sitta där och röka eller köra motorcykel och moped. Eller kissa framför barnen. Mina barn lekar aldrig på min gård.”

”De röker hashish, dricker mycket, många sitter utanför. För fyra år sen flyttade jag till Vårberg. Jag har inte varit i centrum.”

”Jag gillar Vårbergs Centrum, det är roligt att köpa saker där.”

”Där är ungdomar som är läskiga. I centrum, med knivar och pistol. Man vet aldrig. Tänk om de har.”

”Jag hatar de som dricker öl och brukar gå runt där. För de är jobbiga, när de tittar på oss och kommer emot oss.”

De nya bostäderna välkomnas – gärna med fler rum

Byggandet är välkommet. I tre av de 44 intervjuerna är det någon deltagare som tycker att det är en dålig idé att bygga nytt i området, i ett av fallen med hänvisning till att det som redan finns borde renoveras istället. Önskemål om att renovera det som redan finns samtidigt som det byggs nytt, kommer också upp i fler intervjuer. Bland annat med förklaringen att det annars kommer att bli för stora skillnader mellan de olika husen och områdena.

Generellt är inställningen till att det byggs nytt positivt. Den vanligaste reaktionen på frågan om de nya husen ska passa in eller sticka ut, eller vara annorlunda mot dagens, är att de nya husen borde ha större lägenheter. Efter följdfrågor framkommer att behovet framförallt är av fler rum, snarare än av större boendeyta. Det är ett behov som både barn och vuxna uttrycker, i de flesta fall för att fler familjemedlemmar ska kunna ha ett eget rum.

Vad gäller husens gestaltning är den vanligaste viljan att det yttre helst ska passa in, samtidigt som det ska skilja sig från dagens byggnader. Här hänvisar de flesta till att det som byggs ska vara i ljusa färger, kännas modernt och fräscht. Ett fåtal talar om att färg på vissa hus är att föredra. På frågan om vad som gör ett hus modernt, så är det ofta just den ljusa färgen och inslag av glas. Ny teknologi och växtlighet i och på huset lyfts också av enstaka deltagare. I vissa grupper tar deltagarna upp en önskan om att en del av husen som byggs ska vara småhus, medan de flesta föredrar flerbostadshus, som gärna får vara i varierande höjd.

”Jag tycker det ska passa in och att det ska vara stort. För många som hänger i centrum hänger där för att deras lägenheter med familjen är för liten. De delar rum med syskonen. Så många är ute istället för inne.”

”Det är ganska najs med höghus också. Viktigaste är hur det ser ut inne i huset, inte utanför.”

”Det ska passa in i byggnationen. Fräscha upp de byggnader som redan finns så att de passar med de nya. Jämlikt, på något sätt.”

”Det blir jättetrångt om de bygger här. Det finns inte plats för mer bebyggelse.”

”Det ska se lite mer modernt ut. Lite mer i glas och i vitt, inte tegelsten.”

”Där vi bor är det nedgångna fasader. Så klart det ska passa in och ändå vara fräscht och snyggt. En röd tråd. Ingen megadesign.”

”Det får inte vara grått, brunt eller svart. Det är mörkt i Sverige. Vi behöver neonhus!”

”Vi bor i en trea och är fem syskon. Det är jobbigt, vi måste dela rum. Jag har en bror, när han är äldre så kommer han behöva ett eget rum. Då kommer jag och mamma och min lillasyster dela. Mamma tänker att vi ska flytta men vi vill gå kvar i samma skola.”

Parker och platser för aktiviteter önskade

När de intervjuade blir ombedda att föreslå annat som skulle kunna byggas i områdena i samband med att hus blir byggda, föreslår de olika typer av platser avsedda för aktiviteter. Vissa saker som finns i andra områden i stadsdelsområdet vill Vårbergsbor se i sitt eget område: torg med frukt- och grönsakshandel, bibliotek, kulturskola, kolonilotter, plaskdamm, utomhusgym och simhall, till exempel. I två grupper med enbart kvinnor uppstår konsensus om att de undviker simhallen i Skärholmen för att det inte finns tider för enbart kvinnor, och i andra grupper omtalas simhallen i Skärholmen av både barn och vuxna som dålig eller ofräsch.

Föräldrar och barn föreslår oftare fler eller förbättrade parker och mer nischade platser, som en 4H gård, en vattenlek eller en skridskobana. Både vuxna och barn kommer också med andra förslag på platser för aktivitet: en nöjespark, hinderbana, parkourbana eller dansbana är exempel som kommer upp i fler än en intervju.

Flera understryker behovet av platser inomhus där det går att vara aktiv vintertid. Några av de intervjuade pekar också på skogarna som platser där det skulle gå att tillföra något för att fler skulle vilja gå dit.

Utöver platser för aktivitet lyfter några av de intervjuade att det vore positivt med mer service, affärer, banker, bankomat, försäkringskassa, ny skola, kyrka och moské.

”Något ställe man kan pyssla, baka och göra olika aktiviteter. Nu bara för små. Sen finns röda huset, men det är inte så roligt där. Mest stora barn... som går i högstadiet typ.”

”Parkourbana - klättra upp, kanske en tjock matta och göra volter... nånting. Sen nåt mjukt, en matta. Typ hänga upp den så man kan springa och dra runt den.”

”Jag skulle vilja att de byggde en stor park där man kan grilla med familj och barnen kan leka bredvid.”

”Det borde finnas tehus, café, glasskiosk vid lekplatser och små torg, som kvarteret kan driva.”

”När jag var med på löpträning, blev det stor förändring med att vi kan ta platser ute. Det var ingen som stoppade oss. Jag springer precis som männen och svenskarna.”

”Mer aktivitetscentrum på vintern för barn.”

”Att barn ska gå ut mer är viktigast. Nu håller alla på med mobiler. Man bör gå ut mer och hänger med vänner. Jag går till min bästa vän varje dag. Trots att han är äldre än mig ses vi. Det är viktigt att vara ute. Man får chans med livet en gång. Man kan bara vara barn en gång i livet och sen blir man äldre. Live in the moment hellre än att vara hemma och vara tråkig.”

”Fastighetsägarna måste ta sitt ansvar. Om de inte klipper gräsmattan, då ger det dålig signal.”

”Gör något med skogen, nästan ingen går dit nu. Det finns inte så mycket att göra där, bara kolla på löv.”

Föräldrars val att låta sina barn gå på förskola

Av de 33 föräldrarna (28 kvinnor och 5 män) är det en som känner en familj där barnet är fem år och inte går på förskola. Annars vittnar alla om hur deras egna barn börjat på förskola under sitt andra livsår och om detta som det vanliga bland folk de känner. Två av de intervjuade föräldrarna har varsitt barn som började vid tre års ålder, ena på grund av sjukdom. En av de intervjuade, vars barn började gå på förskola vid 1,5 års ålder, säger att hon och den andra föräldern ångrade sig efteråt då de kände att det var för tidigt. När samtalet börjar handla om startålder pratar flera föräldrar i flera intervjuer om fördelarna med att gå på förskola och att inte börja för nära inpå grundskolestarten. Fördelarna de nämner handlar om att fungera i grupp och ha en gemenskap och att barnen utvecklar svenska språket.

Uppfattningen om förskolan i Vårberg är i regel positiv. Med några undantag är impulsen att tala gott om förskolan och majoriteten uttrycker att de är nöjda och trygga med sina barns förskolegång. Vissa har en negativ erfarenhet av en förskola barnet gick på innan de bytte till den befintliga, som dessa då är nöjda med. Förutom fördelarna med språkutveckling och gemenskap, pratar de intervjuade som talar positivt om förskolorna om personalen och hur de aktiverar och utvecklar barnen. De lyfter också lokalerna som bra i några fall, och berättar då att de är rymliga, fina och rena.

De som föreslår förbättringar fokuserar på att det skulle finnas mer möjligheter att vistas i naturen och grönområden eller i parker, gärna större parker. De som säger att de är eller varit missnöjda tidigare med förskolan, bygger ofta det på en negativ upplevelse av personalen eller personalsituationen. Två av de intervjuade lyfter att det är eller har varit personalomsättning som de upplever varit för hög. På en av förskolorna har det nu blivit lägre. En annan förälder pratar om att personalen är bra, men inte cheferna. Och i fyra intervjuer uppstår samtal om hur personalen talar svenska, där deltagare uttrycker oro eller missnöje över att det arbetar personal med en enligt dem inte tillräckligt utvecklad svenska. I två intervjuer lyfter också deltagarna att tiderna som förskolan är öppen är ett problem, då de menar att de och även andra föräldrar arbetar tider som inte passar öppetiderna.

De som intervjuats om sin vardag med barn i Vårberg berättar att de rör sig i området och även promenerar till Skärholmen, Sättra och Bredäng. Framförallt till parkerna och badplatserna. Några berättar också om besök på biblioteken. På parkerna och lekplatserna kan barnen få rekreation och vara aktiva och där träffar föräldrarna också andra föräldrar. Både slumpvis och organiserat. En av de

intervjuade har till exempel en grupp i meddelandeappen Viber där hon och andra föräldrar med mindre barn hörs för att stämma träff i någon park eller lekplats.

Flera svarar positivt på frågan om hur det är att ha barn i Vårberg och flera svarar också med ambivalens eller oro, ganska jämt fördelat. De som pratar om det som positivt pratar om hur allt de behöver i form av parker och natur finns i Vårberg och om människorna i området. De som är ambivalenta eller oroliga pratar i de flesta fall om saker som inte påverkar dem i nuläget, men som de är oroliga skulle kunna påverka dem i framtiden. Flera lyfter till exempel en oro inför hur det kan bli när barnen blir äldre och börjar röra sig själva i området, utifrån att Vårbergs centrum känns otryggt, till exempel. Vissa tänker också längre fram och är oroliga för hur det är att vara tonåring i området, även där i ett fall med hänvisning till Vårbergs centrum och risken att sonen börjar tillbringa tid där. Skolgången är också ett orosmoment. Vissa föräldrar känner oro för kvaliteten på skolorna och undervisningen inför att deras barn ska börja i skolan. Sedan har vissa av föräldrarna med barn i förskoleålder också barn som går i grundskolan på Söderholmsskolan, som de tycker om och önskar skulle ha även högstadiel elever så att barnen fick fortsätta gå tillsammans ända till nionde klass. I en intervju berättar flera föräldrarna att de har problem då de saknar familj eller bekanta som de kan be om hjälp vid behov.

”Förskolan är jätteviktig i Sverige. Barnen växer upp tillsammans. När de blir vuxna blir de inte rasister. Mitt barns kompis är svensk och leker jättebra med min dotter. Senare när de går på universitet kommer de träffa andra muslimer och folk från andra religioner.”

”Jag var orolig med första barnet. De kräver så mycket, barn ska göra själv och bestämma saker, men de förklarade bra och nu har jag liksom... utvecklats.”

”Det är bra. De gör allt och de kan lära snabbt. Vi lär också svenska, vi lär också av barnen. Jag lär mig grammatik av min dotter ibland.”

”Min son började vid tre års ålder, han har varit mycket sjuk. De andra tre vid 1,5 år.”

”Nej jag känner ingen som inte går på förskola. Kanske vågar de inte lämna sina barn?”

”Jag känner en familj, barnet är fem år. De är svenskar!”

”Barnen lär sig mycket, det är bra att de går ut. Roligt med barnsånger.”

”Förskolan är bra, men så krångligt när vi flyttar. Uppsägningar och om det klaffar med ny plats, eller ska en ha kvar de äldsta barnen på gamla och sätta det yngsta barnet närmare hemma.”

”Det är tråkigt att det varit ganska stor omsättning på personalen under året, men nu har vi haft samma gäng under ett halvår.”

”Många som inte pratar svenska, de som jobbar. Det är olika människor. Vore bra med pedagoger som pratar bra svenska. Stort problem. Det är okej om de jobbar men bra att ha bra svenska. Vissa har jättesvårt.”

”När barnen lärt sig cykla är jag rädd att de tar sig till centrum.”

”Bra när du har små barn, sen när de blir tonåringar... jag är orolig för centrum.”

”Det jag tycker är lite synd, Söderholmsskolan går ju bara upp till sexan. Det är lite synd. Jag tycker det är ganska skönt att kunna ha en skola som är nära, som man vet att de flesta i området går till.”

Flickors och kvinnors tillgång till de offentliga rummen

Både kvinnor och män, flickor och pojkar, talar om samlingar av män som något som väcker obehag på allmänna platser, i synnerhet Vårbergs centrum. Bland både barn och vuxna återkommer vittnesmål om att de röker inomhus, både tobak och hasch, och att de säljer droger. Att grupperna stirrar, tittar eller glor är återkommande beskrivningar när de kommer på tal. Även äldre män som de inte misstänker håller på med droger väcker obehag när de upplever att de tittar på dem. Liksom barnen när de beskriver vad som är obehagligt med de berusade männen i centrum berättar om hur de tittar på dem. I alla dessa fall är det vanligare att kvinnor med emfas nämner tittandet och iakttagandet, fler pratar om det och fler berättar om att de upplever det som hotfullt.

Det är bara kvinnor och barn som undviker vissa platser som de upplever som otrygga. Dessa platser är alltid platser som är otrygga på grund av antalet män som samlas där. Det handlar oftast om Vårbergs centrum men också lekparken, skolgårdar och gångstråk.

Flickorna är också de bland barnen som vittnar om att gäng med killar eller yngre män inte bara tittar utan också säger saker till dem eller kommenterar, som de i några fall uttrycker det. Pojkarna känner också oro på grund av samma gäng, men vittnar inte om några konkreta handlingar riktade direkt mot dem.

Bara barn, både pojkar och flickor, vittnar om att män följt efter dem. I samtliga fall har det varit de män de brukar beskriva som fullisar eller alkoholister.

I två av de totalt 44 intervjuerna uppstår också samtal om Sättrabadet och Skärholmens simhall, då kvinnor vittnar om obehagskänslor. Obehagskänslorna är kopplade till att de upplever att män tittar på dem på dessa platser, platser som de följaktligen undviker. I ena fallet känner kvinnorna en generell olust inför mäns iakttagande, och i det andra är det en känsla av att som muslim bli tittad på av andra muslimska män som hon beskriver som mer troende och då med åsikter om hennes klädsel.

Flickor är de enda som tar upp att de varit med om trakasserier på sociala medier.

”Vårbergs centrum är jobbigt även med de vuxna männen, de säljer väl inte droger men glör.”

”Det brukar gå runt konstiga såna här som är fulla och går runt och sitter och tittar på. De följer efter när man går.”

”Själva centrum var lugnare förut. Inte så många pojkar som stod där förut. Nu killar som röker. Nu är jag rädd att gå där på kvällen för det är så många killar. Jag vet inte vad som har hänt, om de bråkar om hasch och sånt.”

”Det finns en simhall i Skärholmen, men den är inte bra, vill inte ha tillsammans för mannen och kvinnan. Varje vecka har de en gång för kvinnor i Vårby gård. Jag får bada med män, men jag vill inte.”

”Man känner sig inte fri på Sättrabadet. Man kan inte bada och sola. De som grillar tittar så mycket, det känns obehagligt.”

”Bredvid skolan, där finns det ett ställe, den här tunneln. Det står alltid folk och röker. Många ungdomar här som man inte känner kommenterar över hela dig.”

”I Vårbergs centrum. De tittar och kommenterar. Inte mot mig men... Det finns också personer som följer efter en. Sen svänger de i sista sekund och går någon annanstans när porten faller i lås. De är 40 plus, uteliggare typ.”

Sysselsättningsgraden bland 16-till 29-åringar

Av de intervjuade svarade 39 personer som var arbetssökande (23 kvinnor och 16 män) på ett antal frågor särskilt kopplade till deras situation på arbetsmarknaden. Fyra av dem skulle ta studenten några veckor efter intervjun och övriga var inskrivna på Arbetsförmedlingens Jobbtorg eller studenter på folkhögskola som parallellt sökte jobb.

Det största hindret för att komma in på arbetsmarknaden för de intervjuade är att det är svårt att få det första jobbet och på så vis erfarenhet, referenser och nätverk. Flera förklarade detta med att det är hård konkurrens om jobben. I några intervjuer kommer höga krav på hur de behöver tala svenska upp som ett hinder. Två av respondenterna lyfter diskriminering som något som påverkar dem, och menar att en svenskfödd som söker samma jobb har större chans att få det än de som är invandrade. En annan av de intervjuade lyfter en omvänd upplevelse, att arbetsgivare inom hans

bransch (elektriker) hellre anställer personer som bott kort tid i Sverige. I detta fall är också att inte personen inte har körkort något som gör det svårare att få ett arbete.

När de intervjuade ger förslag på hur arbetsgivare skulle kunna möjliggöra för dem att hitta ett arbete, föreslår flera att de ska våga ge en chans, om än kort. Som praktik eller kort anställning. Också att arbetsgivare ska våga anställa även de som inte talar svenska eller ännu inte kommit så långt i utvecklingen av sin svenska.

På frågan om Fokus Skärholmen och byggandet i områdena kan generera möjligheter för dem att hitta ett arbete, är det lika vanligt att de uttrycker att det verkar rimligt som att de inte ser hur det skulle kunna bli så. De som ser möjligheten tänker oftast på att det kommer att finnas sysselsättning kopplad till själva byggandet, främst som byggarbetare men också arbete med exempelvis renhållning. En del tänker också att det kommer att öppna fler butiker och restauranger i stadsdelsområdet, vilket de ser kan leda till arbete som servicepersonal eller på lager.

”Utländsk bakgrund är också ett problem. Om jag och en svensk söker då får jag inte jobbet.”

”Svårt ändå, jag har ju inte utbildning. Har inte gjort klart gymnasiet så det är svårt. Lättare för mig om de får möta mig som person, men i det sista blir det någon som är bra på pappret. De måste göra valet mellan person och en med erfarenhet.”

”Det är mycket kontakter man måste ha inom arbetslivet. Jag får inga jobb, jag vet inte varför, jag gör mitt bästa. Vi får se vad som händer.”

”Det finns inte jobb. Man hittar men det räcker inte med språket.”

”Folk behöver mer erfarenhet. Praktik. Yrkesutbildning. Praktik under tiden man läser SFI.”

”Arbetsgivaren är för rädd för att anställa någon som inte pratar svenska. Samhällsvägledare på arbetsplatserna och coach på arbetsplatserna som kan olika språk. Det kan hjälpa.”

”Jag tror det kan bli mer jobb när de bygger. Om det blir bra ändras väldigt mycket. Fler bostäder kan leda till bättre business och affärer.”

”De som ger kontrakt ger dem till företag och inte privatpersoner. Som städning. Men jag skulle vara intresserad av städning eftersom jag inte pratar svenska. När jag är klar med SFI vill jag bli sjuksyster.” (översatt från engelska)

Barn och ungas aktivitet inom kultur och idrott

Av de 75 barn i årskurs fem och sex som blivit intervjuade (41 flickor och 34 pojkar) säger sig var fjärde vara medlem i en förening. Bland de som inte säger att de är med i en förening finns ett fåtal som berättar om en tillvaro där de inte är aktiva alls utanför hemmet. Det vanligaste är att de som inte är medlemmar i en förening berättar om en vardag där aktivitet utomhus är ett återkommande inslag, om så än i form av att i all enkelhet promenera eller cykla ute ensam eller i grupp. Att varva promenerande eller häng i en park med stunder av idrottande, dans eller sång är något flera av de intervjuade barnen vittnar om som ett mönster i sin vardag. Några av de intervjuade berättar också om skollag som de är med i, och musikaktiviteter som skolan arrangerar utanför skoltid, som de deltar i.

Det är ungefär lika många som säger att de regelbundet är med i en organiserad aktivitet, som det är barn som säger att de tidigare har varit med i en förening eller gått på klasser i något instrument eller dans. De anger oftast att de slutat på grund av att de tröttnat, att det varit för svårt eller att ledarna inte varit bra. Några menar att de tröttnat för att det har varit långt att åka till aktiviteten, inte för att de tröttnat på aktiviteten i sig. En av dem talar om en aktivitet som en förälder inte vill betala flera tusen i månaden för, i övrigt lyfter ingen kostnader som en anledning att inte ägna sig åt organiserad idrott eller kultur. En annan pratar också om en aktivitet som en förälder efter ett tag inte kunde eller ville skjutsa till, även detta något som inga andra vittnar om.

De intervjuade som är med i en förening menar att skillnaden mellan att ägna sig åt aktiviteten organiserat jämfört med på sin fritid är att det är högre svårighetsgrad och att de lär känna andra i föreningen.

Utöver de intervjuade i skolorna intervjuades åtta något äldre pojkar, mellan 13 och 15 år, på fritidsgården i Vårberg. Av dem var en medlem i en kulturförening som han var passiv medlem av. De förklarade att de inte ville eller inte orkade vara med i någon förening. En förklarade att han inte orkade spela fotboll för att det var så soligt, och föreslog en dygnet runt-öppen inomhusplan. De yngre barnen ombads resonera kring varför de tror att barn i högre grad slutar i föreningar när de är i högstadieålder. Den dominerande tesen är att det blir för mycket att göra i skolan och några menade också att det kan bero på att andra intressen tar över under tonåren. De äldre pojkarna hade samma uppfattning. Två av de intervjuade i årskurs sex berättade om hur de hade upprättat scheman över sin fritid för att vara lugna med att de skulle hinna med skolarbete och

andra aktiviteter, något de trodde kunde få fler att klara av detsamma även i högstadiet.

Ytterligare 31 barn i åldern 10-13 år blev intervjuade på Vårbergs IP, under fotbollsträningar med föreningen IFK Stockholm. Dessa var alltså samtliga med i just denna förening, samtliga var också pojkar. Deras ingång till medlemskapet i föreningen och det regelbundna deltagandet i lagets träningar hade varit att de gillade fotboll och hade vänner som spelade i laget. Vissa hade blivit uppmuntrade av sina föräldrar. Fördelarna de ser med att spela i lag är framförallt att de utvecklas mer och att det blir mer sjysst spel än när de spelar på andra tider i sina bostadsområden. Vissa pratar också om att det är roligare i lag, och vissa om att fotbollsspelet på så vis blir mer seriöst. Hälften av de intervjuade är aktiva i andra idrotter på fritiden, flera också i en annan förening. Med något undantag vittnar samtliga om att de spelar fotboll även i skolan och på sin övriga fritid, i sitt bostadsområde.

De intervjuade medlemmarna i IFK Stockholm delar uppfattningen de intervjuade i årskurs fem och sex har kring möjliga skäl till att sluta med en aktivitet i högstadiet. Högre krav från skolan och andra omgängen och aktiviteter i tonåren tror flera är ett skäl. Som aktiva och intresserade av just fotboll resonerar de att det som blir viktigt för att hålla kvar dem som aktiva fotbollsspelare i en förening blir att de känner att de utvecklas och att de har ledare som de tycker om och som motiverar dem. En del pratar om tidigare spelare i laget som blivit antagna till lag som de anser vara bättre. Det är något som gör dem stolta och inspirerar dem att se att de kan höja sin nivå.

”Vi spelar fotboll, gå ner till skogen, på utflykt, promenerar. Eller gå till affärer och kollar på olika saker.”

”Jag cyklar, spelar fotboll med mina kusiner och... ibland brukar jag vara hemma och kolla på teve.”

”Vi rör oss ute. Jag går med lillebror till hans träning. Det är tråkigt att sitta inomhus. Det är många barn som är ute.”

”Nej, jag brukar mest hänga. Jag är mycket hemma.”

”Det är bra med lag – man samarbetar tillsammans. Man spelar tillsammans, inte själv.”

”I lag satsar man sitt bästa. Man utvecklas mer om man spelar i ett lag än om man kör bara med kompisar.”

”När man är 13 år och uppåt, man satsar mer på betyg. Jag själv ska inte sluta på fotboll men pappa säger att jag måste prioritera, men jag tror att det finns tid för båda. Jag tycker att det verkar vara mycket plugg i högstadiet och kanske man inte hinner.”

”Jag tror folk slutar i högstadiet för att de satsar på betygen. Det kanske finns också andra anledningar. Det går att få bättre betyg om man bara fokuserar på skolan.”

”I vår skola har de något som heter open jam. Man får komma och spela och träna på instrument. Men det är ganska sent.”

”Jag brukar sjunga, men inte i en grupp.”

”Jag gick på gitarr, men vi lär oss ju gitarr i skolan. Man måste inte börja på något om man vill lära sig.”

BILAGA 2

Slutsatser från workshopar med aktörer inom Fokus Skärholmen

Vid fem olika tillfällen mellan 31 maj och 14 juni 2017 anordnade Skärholmens stadsdelsförvaltning fem workshoptillfällen, med avsikt att analysera resultatet från den fördjupningsstudie som ägt rum under våren. På workshoparna deltog tjänstepersoner från flera förvaltningar och funktioner i Stockholms stad och representanter för andra inblandade aktörer, som byggaktörer och arkitekter.

Det som framkommit i intervjuerna med 186 personer i stadsdelsområdet behandlades med avsikt att utveckla förslag för arbetet med social hållbarhet. Dessa förslag skulle gå att applicera på bygg- och planeringsprocesserna inom ramen för Fokus Skärholmen. I det här avsnittet följer en sammanfattning av det som deltagarna behandlade på workshoparna, vilka samtal som uppstod och vilka förslag som var mest frekventa. Tillsammans med insikterna från fördjupningsstudiens, liksom tidigare studier, statistik, workshopar, med mera, var detta ett underlag som de slutliga riktlinjerna för arbetet med social hållbarhet inom Fokus Skärholmen bygger på.

Workshoparna inleddes med att deltagarna fick en inledande redogörelse av vad som framkommit under fördjupningsstudien. Det som rörde trygghet och byggandet av hus och utemiljöer, behandlades på samtliga workshopar. Utöver detta hade varje workshop fokus på ett av följande fyra områden, som liksom trygghet och bostadsbyggande är prioriterade i det lokala utvecklingsprogrammet: kvinnors tillgång till offentliga rummet, barn i förskola, ungas sysselsättning samt barn och ungas aktivitet inom kultur och idrott.

Efter redogörelsen fick deltagarna i workshoparna gruppera sig fritt inom områden som de själva valde. De förde samtal i smågrupper och sammanfattade sedan dessa samtal inför hela gruppen av deltagare. Det som följer nedan är sammanfattningen av det som grupperna redogjorde för och skrev i sina protokoll.

Sammanfattningen är uppdelad ämnesvis, där de mest frekventa resonemangen under varje tema omskrivs först. Sammanfattningen av vissa teman avslutas med en eller två frågor som kvarstod obesvarade efter workshopen, som underströks som relevanta för det fortsatta arbetet.

Vårbergs centrum

Vårbergs centrum var den plats som flest av de intervjuade i fördjupningsstudien pratade om som otrygg.

En ingång under analysworkshoparna var att Vårbergs centrum har stor potential. Lokalen har potential att nyttja ljus och storlek, menade en arkitekt. Och det finns en styrka i att om den platsen blir trygg, är det en förändring som gör mycket för tryggheten i området i stort. Dessutom kan ett sätt att omvandla centrumet till en trygg plats vara ett större utbud av det som invånarna önskat sig vad gäller exempelvis fler möjligheter till aktivitet och nyttofunktioner.

Idéer om aktiviteter och utbud som attraherar barn, familjer och kvinnor återkommer på flera workshopar. Ibland är det här en del av ett större spår där deltagare lyfter inomhusaktiviteter i framförallt centrumen i hela stadsdelsområdet som något att utveckla.

Flera understryker också behovet av att utveckla samarbetet med centrumägaren.

Återkommande är också problematiken med berusade män i och omkring Vårbergs centrum, samt med yngre män som vistas i grupp och som de intervjuade invånarna upplever säljer eller brukar droger, röker inomhus och stör. Här finns förslag under rubriken som rör sysselsättning om att hitta alternativ för dem, liksom under trygghetsrubriken.

Ungas sysselsättning

Det mest förekommande spåret vad gäller sysselsättning för unga är att satsa på de möjligheter byggprocessen ger. Framst vad gäller rekrytering till det arbete som ska göras och att den rekryteringen görs lokalt. En av grupperna formulerar det som att prio ett före och under nybyggnation ska vara att man ska erbjuda utbildning och arbete för de som bor i Vårberg.

En gymnasieskola med stadsbyggnadsprofil är ett förslag, kring vilken en större profilering av Skärholmen som ett utbildningsnav för detta fält kan utvecklas. Skolan skulle kunna rymma en bredd av utbildningar som förbereder för arkitekter, fastighetsskötare, byggnadsingenjörer och så vidare. Att i samband med en sådan process också belysa möjligheterna för kvinnor i branschen lyfts i en grupp.

Att involvera de befintliga skolorna och eleverna – blivande gymnasister, högskolestudenter och Skärholmsbor – lyfts också som en del i detta. Att också erbjuda praktik och mentorskap blir en del av involverandet, enligt förslagen, och mentorsverksamheten på Bredängsakademin lyfts som en verksamhet att titta närmare på och eventuellt utveckla.

Att använda befintliga strukturer i form av Jobbtorg och kommunens uppsökande arbete gentemot ungdomar som inte är vare sig i arbete eller i studier, lyfts också. På den workshop där medarbetare från Jobbtorg deltog var de angelägna om att bli involverade i de framtida processerna och ha en tidig dialog med de bolag som får markanvisningar och upphandlas av kommunen. På så sätt menar de att de kan designa utbildningsinsatser och kompetensutveckling av de inskrivna efter behov hos arbetsgivarna.

Fånga upp ungdomar i den så kallade riskzonen, säger också flera på de olika workshoparna. Att erbjuda ett alternativ till de som är eller kan bli männen som hänger i centrumen, är ett sätt att både förbättra deras livsmöjligheter och dessutom öka tryggheten i centrumområdet.

Andra idéer är att utveckla både en mobilapp och en fysisk plats/lokal för "starta eget" och möjlighet att testa produkter/tjänster som skulle kunna utvecklas till en affär. Detta lyfts också som en särskilt viktig möjlighet för att öka möjligheterna för kvinnor att arbeta i sitt bostadsområde.

Tryggheten utanför Vårbergs C

Väl belysta och överblickbara platser mellan bebyggelsen är ett återkommande tema under workshoparna. Att lokaler på bottenvåningar har fönster mot utemiljöerna återkommer också som centralt, då det ger en ökad trygghet att veta att det finns "ögon" runtomkring.

Att skapa fler aktiviteter och målpunkter för kvinnor i olika delar lyfts också som ett sätt att motverka det som en del kvinnor uttrycker skapar otrygghet: koncentrationen av män på vissa offentliga platser.

Ett sätt att skapa trygghet kan också vara att arbeta för att fler invånare är engagerade i att arbeta med skötseln och tryggheten i området. Trygghetsvärdar, nattvandrare, renhållning, lokalvård och fastighetsskötsel är olika sysslor som nämns som möjliga att

erbjuda som arbete till invånarna i området och på så sätt uppnå fler mål samtidigt: ökad ansvarskänsla och delaktighet och ökad sysselsättning.

Att ta barns oro över de grupper av vuxna som är berusade/beroende, framförallt män, som befinner sig vid gångstråk och skogspartier lyfts också som viktigt i flera grupper. Trygga vägar till idrottsplatser och -hallar, parker och aktivitetsytor lyfts också.

I flera samtal lyfts också moped- och motorcykelkörning och hur denna kan stävjas eller blockeras.

Ett annat återkommande tema är områdets rykte. Här kommer det upp en önskan om att förstärka det positiva som finns idag och motverka den dåliga bilden som invånarna upplever finns.

Viktigt i det sammanhanget blir att underhålla ordentligt, då eftersatthet leder till en upplevelse som lätt spår på bilden av otrygghet. En deltagande fastighetsägare lyfter att enda vägen dit är att städa och laga allt hela tiden så fort som möjligt.

Ett samtal kom också att handla om huruvida mer övervakning och kameror, respektive fler poliser och ordningsvakter kan leda till ökad trygghet eller inte.

De nya husen

Workshopdeltagarna tar i flera samtal upp något som framkommer tydligt i fördjupningsstudien: invånarna i stadsdelsområdet vill ha lägenheter med fler rum. På workshoparna väcks frågor om betalningsförmåga och om precisering av behov och möjligheter invånarna har, frågor som förstås behöver få svar och som det kommer att ske en återkoppling kring i den kommande slutrapporten.

Även behov av billiga bostäder lyfts i workshopamtalen. Här uppstår också samtal om att det befintliga beståndet kommer att ha lägre hyresnivåer och att det är viktigt att bevara det så för att möjliggöra kvarboende för de som redan bor, om renoveringar sker. Detta då som extra angeläget när de nya bostäderna får högre hyror.

Konsensus råder i samtliga workshoppar om att sociala klausuler i upphandlingar och markanvisningar bör finnas. Exakt hur detta kan se ut blir inte konkretiserat och tankarna är flera. Förslag kommer upp om att ställa upp mål för specifika antal eller andelar lägenheter

i en viss storlek, antal flexibla lägenheter/planlösningar och annars att tydliggöra behovsbilden och vikta anbuden utifrån en parameter som är vem som tillmötesgår behoven mest/bäst.

Frågan om hyresvillkor dyker också upp: spelar det roll om hyran är låg om du ändå måste ha fast anställning? Och följaktligen om även detta är något som går att villkora i en markanvisning.

Att konkurrensen mellan byggaktörerna är viktig återkommer. Möjligheten att styra vad som byggs genom markpriser lyfts också.

Styrning av gestaltningen och funktionerna på gemensamma ytor, tvättstugor, parker, gårdar och så vidare kommer också upp i flera samtal.

Andrahandsuthyrning och motverkandet av att människor utnyttjas som andrahandshyresgäster tas också upp. I ett samtal tas andrahandsamnesti upp som en idé, efter förlaga från ett bostadsbolag i Botkyrka.

I ett samtal lyfts också möjligheten till en högre grad av självbyggeri, alltså att bostäder inte färdigställs utan får utrymme till en slutlig utformning och utbyggnad av ägaren/hyresgästen. I ett samtal lyfts också möjligheten till fler alternativa upplåtelseformer utöver bostads- och hyresrätt: kooperativ, kollektiv, med mera. Studentbostäder lyfts också i ett samtal, också som en möjlighet för att tillföra heterogenitet i Vårberg.

Utemiljöerna

Att låta boende vara med och utforma allmänna ytor som tillkommer i deras närmiljö lyfts i flera grupper under workshoparna. Till exempel att invånarna får vara med och planera och komma med idéer inför anläggning av nya parker och spontanytor. Att ha referensgrupper med enbart kvinnor lyfts i flera grupper som ett sätt att värna dessas perspektiv och behov för att känna samma tillgång som män till de offentliga rummen som byggs likväl som de som görs om.

Ett återkommande spår vad gäller utemiljöerna är också möjligheterna till gemensam drift av sammanhängande mark som är uppdelad mellan staden och privata fastighetsägare, samt mellan olika privata fastighetsägare. Till exempel genom att göra gemensamma upphandlingar kring underhåll och renhållning, men också genom att planera på ett sätt som gör att gestaltningen av

utemiljöerna känns sammanhållen. Att skapa plattformar för samarbeten där alla deltar och är engagerade.

Hela och rena miljöer, fasader och markytor är ett återkommande spår, där flera workshopdeltagare återkommer till behovet av att hålla helt och rent för att minska skadegörelse och känslor av otrygghet. Samma trygghetskänsla oberoende av vem som äger marken, är också något en grupp skulle vilja ha.

Ett annat tema är tydliga stråk i utemiljöerna. Att mellan platser hitta sätt att befolka och aktivera vissa stråk. En inspiration som lyfts är Superkilen i Köpenhamn, ett långt stråk med olika aktiviteter för olika grupper och åldrar längs vägen. Något som passar alla. Att skapa tydliga stråk menar också flera grupper är ett sätt att prioritera och göra det angeläget att hålla stråket i gott skick. Igen är det här enligt deltagarna angeläget att huvudstråken har gemensam utformning, att det inte ska märkas vem som äger marken om det skiftar längs stråket. Stråken ska vara ljusa och tydligt programmerade och ha parker och platser för spontanaktivitet längs med dem. Bättre stråk och bättre parker menar en grupp skulle minska närvaron av alkoholister och på så vis också öka tryggheten.

Tillfällig arkitektur som skapar plats för kultur och aktiviteter är det flera grupper som lyfter. Till detta kopplas ett behov av att tillgängliggöra information om hur det går till om du ska ansöka om att få nyttja mark. Liknande förslag kommer upp vad gäller aktiviteter i befintliga lokaler som står tomma och oanvända kortare perioder.

Att låta naturområden bli platser för rekreation tas också upp i flera workshopar. Sättrabadet återkommer som en plats där detta skulle kunna utvecklas ytterligare. Specifikt genom att lyfta skogspartiet, öka tryggheten, starta fler projekt kopplade till området, ha fler ljusslingor, löpspår och skyltning – också in till området. Att göra naturområdena i stadsdelarna tillgängliga också för besökare från andra områden genom exempelvis skyltning från tunnelbanan och tydliga entréer eller portar tas också upp.

Parklekar föreslås på en workshop. Att förbättra den som finns i Vårberg samt att öka attraktiviteten hos öppna förskolan i den mån det går. Några fler enstaka inspel rör trygghetslöpningar i områdena och utökad scoutverksamhet.

Aktsamhet med att åstadkomma så kallade baksidor på de nya bebyggda områdena lyfts på en workshop, samt det positiva i att ha en buffertzona mellan bostäder och aktivitetsytor.

Aktiviteter, kultur och idrott

Deltagarna på workshoparna tog vara på önskemålet som framkom i fördjupningsstudien, om mer möjligheter till aktivitet utomhus. Önskemålet rör både ytor för aktivitet och organiserade/planerade aktiviteter och evenemang. Här pratade flera grupper om att nyttja de aktörer som redan finns, och de möjligheter till synergier med dessa aktörer och aktiviteter som nya platser i områdena kan möjliggöra. Ytor som skapas längs stråk och de öppna ytor mellan nya bebyggda områden, platser avsedda för aktivitet och ytor/lokaler i själva fastigheterna. Här kommer också en fråga upp om vilka platser som finns redan idag, som kan nyttjas innan det blir nybyggnation. Att hitta varandra kring dessa ytor kan vara ett sätt att börja väva ihop framtida samarbeten.

Bra samarbete med de olika organisationer som redan finns, som Mitt 127 och kulturnätverket, kan ge goda förebilder och att invånarna gör anspråk på sitt område eller "claimar" området, som en grupp beskrev det; känna ansvar för det och äga möjligheterna att verka i det. Det lyfts också som en riktning för kvinnor specifikt att ta plats i de offentliga rummen, något som också kom upp som förslag från kvinnor som intervjuades i fördjupningsstudien. Att fler på så sätt startar föreningar och nya aktiviteter, är en önskad effekt.

Kulturaktörer uttrycker idag behov av lokaler, något som flera grupper nämner beror på brister i kommunikation då lokaler ofta finns. Ökad interaktion med fastighetsbolag kan leda till ökad kännedom om tillgängliga lokaler och därigenom ökad tillgång till lokaler. Här lyfter flera grupper behovet av någon plattform för kommunikation för detta ändamål. Utöver det ett behov av kommunikation generellt för att informera lokalbefolkning om de olika föreningar och verksamheter som existerar, och de evenemang som dessa föreningar anordnar.

Att det finns samarbete med centrumägarna för kulturaktiviteter i temporärt tomma lokaler är också något som flera deltagare öppnar för och som Skärholmens centrum provat med positivt resultat.

Uppsökande prova på-aktiviteter på skolor, i centrum och på andra arenor lyfts som något positivt som kan leda till ökad kännedom om möjligheter och till breddade intressen, men också till föräldrakontakt för stadsdelens aktörer och fler vuxenrelationer för barn. En grupp lyfter att föräldrars kontakter med aktivitetsarrangörer sänker tröskeln för barn att delta även i regelbundna organiserade verksamheter.

Multifunktionella ytor föreslås också i en grupp, med vilket de menar exempelvis ytor för läsläsning i anslutning till idrottsplatser och -hallar, kulturaktiviteter, idrott eller annat. Ett exempel som ges är Kulturskolan i Bredäng där det finns utrymme att sitta och studera, som barnen använder. En annan tanke kopplad till det multifunktionella är att utveckla platser på ett sätt som gör att familjer med flera barn i olika åldrar kan hitta saker som intresserar och underhåller dessa på en och samma plats.

I de olika workshoparna kommer ett antal olika förslag upp, ofta vid enstaka tillfällen. Dessa har bland annat varit att göra mer kring Valborgsmässoafton, ha en dansbana lik den i Vårby gård, att permanenta 127-festivalen och hitta mer återkommande aktiviteter utifrån det konceptet, att lyfta Fryshuset och Designlab som viktiga aktörer, att studieförbund finns och syns mer, kulturverkstad, cirkus, något motsvarande dansskolan "Alby fame", där också elever så småningom blir ledare och Stadsteatern som en plats med potential att utveckla.

Förskolan

Information om förskolans funktion och betydelse lyftes som central. Idag informerar kommunen om förskola på Röda Korsets folkhögskola och på Barnavårdscentralen, men detta skulle kunna hända oftare och mer strategiskt. Till exempel skulle både SFI och folkhögskolorna kunna ta upp vad det innebär att gå på förskola samma period som föräldrar får blanketten för att söka förskoleplats hemskickad.

Byggbolag och kommun kan också ta tillfället i akt när nya förskolor ska byggas, att informera invånarna i området om detta och samtidigt informera om fördelar med att gå på förskola, dess funktion och betydelse.

Utifrån en kommun där SFI finns i anslutning till en förskola, togs detta upp som en möjlighet även i Vårberg. Kan någon eller några av de nya förskolorna ligga i anslutning till SFI-skolan i Vårberg? Det är ett sätt att både öka incitamenten att gå till SFI och öka tryggheten i att lämna barnen på förskola första tiden i Sverige.

I fördjupningsstudien pratar flera intervjuade föräldrar om förskolepersonal som har svagare svenska, vilket oroar föräldrarna. Det finns exempel från andra kommuner där personal med svagare

svenska under en period bytt plats med personal med starkare svenska, som annars jobbar i ett område med fler enspråkiga barn. Den med svagare svenska har då stärkt sin svenska under perioden, medan den med starkare svenska både tillfört och fått tillbaka i den mer flerspråkiga förskolan.

Inom ramen för Malmökommissionen började Malmö stad med en uppsökande verksamhet. Först identifierade de om familjer med barn som inte var inskrivna på förskolan befann sig i Malmö eller bodde någon annan stans. Om de bodde i Malmö, tog de direktkontakt för att föra en dialog om förskolan och anledningarna till att de valde bort den. På det viset stärkte kommunen sin kännedom om det verkliga antalet som valde bort förskola och anledningarna till att de gjorde det, samtidigt som de då också stärkte sin dialog med vårdnadshavarna.

På workshopen med fokus på förskola tog också deltagare upp behovet av bättre undersökningar, då svarsfrekvensen på brukarundersökningar ansågs för låg, runt 70%. Ett behov av att också fördjupa insikterna från dessa genom kvalitativa metoder lyftes. Ett arbete som i likhet med Malmös arbete skulle kunna leda till en fördjupad dialog med vårdnadshavare och ökad förståelse för dessas val. Vårdnadshavarnas inflytande och delaktighet lyftes också som viktigt att stärka.

På workshopen lyftes också det eventuella behovet av incitament till föräldrar som väljer förskola, som skulle kunna vara i form av bekräftelse. Att bättre förstå vad föräldrar värnar om å sina barns vägnar lyftes också som viktigt. Är exempelvis en god språklig förmåga eller goda skolresultat något föräldrarna värderar högt, är det relevant att ringa in det som en tydlig konsekvens av att sätta barnet i förskola.

Öppna förskolan lyftes också som en funktion som kan ha en samhällsvägledande roll, vara en arena för spontana och strukturerade utbyten och organiserade aktiviteter av olika slag.

En nyhet som redan är planerad för med avsikt att öka antalet föräldrar som väljer att låta sina barn gå på förskola, är den introduktionsförskola som öppnar i höst. Ett slags ”prova på”-förskola. Besläktade förslag kom upp också under workshopen, utifrån att det i intervjuerna hade lyfts idéer om att det kanske kunde vara bra för vårdnadshavare och barn att få vara med någon gång på utflykter eller parkdagar som förskolorna i området har, för att börja lära känna hur personalen och verksamheten ter sig.

BILAGA 2: Slutsatser från workshopar med aktörer inom Fokus Skärholmen
Social hållbarhet i Fokus Skärholmen - Nycklar för det lokala behovet
10 (10)